

พระพิมพ์ลธรรม อาสภเถร

ไปบำเพ็ญศาสนกิจที่สหภาพพม่า พ.ศ. ๒๔๙๕

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และ

คณะเจ้าหน้าที่ ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษาและนักเรียน

ร่วมจัดพิมพ์เป็นมฤตดาตักการะ

เนื่องในวโรกาสแห่งการบำเพ็ญกุศลฉลองชนมายุครบ ๖ รอบ

พระพิมพ์ลธรรม อาสภเถร

๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๘

พระพิมลธรรม (อาจารย์ อาสนะกิจ)

คำปรารภ

ในโอกาสที่ตมมงคลกาลแห่งชนมายุของพระเดชพระคุณ พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถร) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร บรรจบครบ ๖ รอบ ๗๒ ปีปฏิรูป ณ วันเสาร์ที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘ นี้ ย่อมเป็นความชื่นชมยินดีของคณะศิษยานุศิษย์และวิสสาสิกชนผู้ซึ่งมีความเคารพนับถือในองค์ท่าน เพราะความเป็นผู้มีอายุมั่นขวัญเย็นน เป็นสมบัติที่โลกพึงปรารถนา และเพราะเหตุแห่งความมีอายุมั่นขวัญเย็นน หากได้มีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน เป็นส่วนประกอบแห่งกิจจานุกิจสำหรับชีวิตอันยั่งยืนด้วยแล้ว ความเป็นผู้มีอายุมั่นขวัญเย็นของแต่ละบุคคลนั้น ย่อมต้องนับว่าชีวิตของบุคคลนั้น เป็นชีวิตที่มีสาระอย่างแท้จริง

พระเดชพระคุณ พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถร) เป็นพระเถรรูปหนึ่งในสังฆมณฑลไทย ที่ได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ไว้แก่ชาติและพระศาสนาเป็นเอนกประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนกิจขององค์ท่านที่เกี่ยวข้องกับการศาสนศึกษา ในมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ไทยนั้น องค์ท่านได้ดำรงตำแหน่งสภานายกของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นองค์ที่สอง เป็นกำลังสนับสนุนด้านการศาสนศึกษา และการอุปถัมภ์โดยประการอื่น เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการก่อสร้างอาคารตึกเรียน ๓ ชั้น แบบทรงศิลป์ไทยจนสำเร็จ ใช้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของบรรดานิสิตนักเรียนอยู่ในปัจจุบันนี้ จึงนับได้ว่าองค์ท่านเป็นบุพพการีของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรูปหนึ่ง

(๖)

ณ โอกาสแห่งการบำเพ็ญกุศลเฉลิมฉลองชนมายุครบ ๖ รอบ ๗๒ ปีบริบูรณ์ น้อมถวายแด่องค์ท่าน ณ วันเสาร์ที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๘ นี้ คณะเจ้าหน้าที่ ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษาและนักเรียน ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกๆ ฝ่าย ได้ร่วมสมานฉันท์ด้วยกัลยาณจิต จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง พระพินิตธรรม อาสภเถร ไปบำเพ็ญศาสนกิจที่สหภาพพม่า พ.ศ. ๒๕๔๕ เล่มนี้ ซึ่งเป็นศาสนกิจสำคัญประการหนึ่งที่ยังคงท่านได้ปฏิบัติมาในอดีต ชื่นน้อมถวายแด่องค์ท่านเป็นส่วนบุญนิยานุสรณ์

ด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย บรรดาคณะเจ้าหน้าที่ ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษาและนักเรียน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออ้อนวอนวิจิตตั้งสัตยาธิษฐาน ถวายจตุรพิธพรชัยแด่องค์ท่าน ขอองค์ท่านได้บรรลุถึงซึ่ง:—

โส อตุลลโธ สุปิโต	วิรุฬโห พุทฺธสาสนเ
อโรโค สุปิโต โหหิ	สท สทเพหิ ฌาติภิ.

ในที่ทุกสถาน ตลอดกาลทุกเมื่อ เทอญ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๘

คำนำ

เจ้าพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถร) ท่านมีชนมายุยืนยาวมาได้ ๗๒ ปี ย่อมเป็นที่ปรีดาปราโมทย์ ของบุคคลผู้เคยร่วมสุขร่วมทุกข์กับท่านทุกกาลสมัย ด้วยว่าบุคคลเหล่านั้น ได้มีโอกาสร่วมอนุโมทนาทันตาเห็นต่อประโยชน์ ที่พระคุณ ท่านได้ประกอบไว้แก่แผ่นดินในอดีตกาลส่วนหนึ่ง กับยังเกิดความหวังด้วยกันทุกคนว่า พระคุณท่านจะได้มีโอกาสประกอบประโยชน์ แก่แผ่นดินในอนาคตกาลให้ได้เห็นอีกส่วนหนึ่ง

“ประโยชน์แก่แผ่นดิน” ที่อยู่ในคำปรารภนี้ หมายถึงประโยชน์ อันมีพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นฐานทางดำเนิน อันพระคุณท่านประกอบไว้ให้แก่แผ่นดินในอดีตกาล โดยฐานกำหนดเป็นธรรมว่า ศาสนาเป็นรากใจคน คนไม่มีศาสนาคือไม้ผุของแผ่นดิน พิสูจน์โดยทางกลับคือ แผ่นดินไม่มีศาสนา ย่อมไม่เป็นแผ่นดิน

ชีวิต ๗๒ ปีของเจ้าพระคุณฯ ผ่านพิสูจน์ให้เห็นสังขธรรม ๒ ประการ ประการแรก ชีวิตนั้นถูกแรงกรรม และบาปกรรมของผู้ไม่มีศาสนา เหยียดโยน กระแทกกระแทก เหนื่อยเหน็บเจ็บช้ำ อันนิยามกันว่าเป็น “ความผิดของสารวัฏ” หนึ่ง และเจ้าพระคุณฯ ผู้มีศาสนาเป็นรากใจ สามารถวางอุเบกขาญาณประหารเวรน้อยใหญ่ อันยากที่ผู้รับกรรมเช่นนั้นจะกระทำตาม จนมิชยโดยธรรมมาได้ เป็นประการที่สอง

สมุดอันกล่าวด้วยเรื่อง “การเดินทางไปประเทศพม่า” และเรื่องอันเนื่องด้วยฐานะ “อัครมหาบัณฑิต” ของเจ้าพระคุณฯ ที่พิมพ์เป็นบรรณา-

(๙)

การครั้งนี้ ศิษย์ของพระคุณท่านได้ทำเป็นบันทึกและเรียบเรียงถวาย พิมพ์ไว้ในสมัยแห่งเหตุการณ์นั้น ๆ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้พิมพ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่งในครั้งนี้ เพื่อเป็นบัตรประกาศเหตุแห่ง “การประกอบแต่กุศลกรรม กระทำกิจพระศาสนาแผ่ไพศาลไปทั้งในและนอกประเทศ ทั้งในทางปริยัติศาสนา และปฏิบัติศาสนา มีผลประจักษ์ชัด ฯลฯ” ที่เจ้าพระคุณฯ ประกอบไว้ในอดีตกาล ให้ปรากฏแก่มหาชน

ศิษย์ทุกคน หมายถึงร่วมกันว่า เจ้าพระคุณฯ จักใช้พระศาสนาเป็นฐานประกอบกิจต่อไปตลอดชีวิตอันยืนนาน ในอนาคตกาล เพื่อความยั่งยืนอยู่แห่งแผ่นดิน.

เสฐียร พันธรัญ

เลขาธิการสมาคมศิษย์เก่าวัดมหาธาตุ

พ.ย. ๒๕๑๘

อัครมหาบัณฑิต

เจ้าคุณพระพิมลธรรม อาสภเถระ สังฆมณเฑียรว่าการองค์การ
ปกครองแห่งประเทศไทย อัครมหาบัณฑิตแห่งประเทศไทย นามเดิม
อาจ นามสกุล ดวงมาลา นามฉายา อาสภโก กำเนิดวันที่ ๘
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๖ ตรงกับ ๑๖๑๒ ปีเถาะ ณ บ้านโต้น หมู่ที่ ๕
ตำบลบ้านโต้น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เมื่อเยาว์ ศึกษาวิชาภาษาไทยในสำนักพระอาจารย์หนูและพระอาจารย์
ใส วัดศรีจันทร์ ตำบลบ้านโต้น พ.ศ. ๒๔๕๕ อายุ ๑๔ ปี บรรพชา
เป็นสามเณร ณ วัดศรีจันทร์ พ.ศ. ๒๔๖๑ สมัยเข้ารับบวชเป็นพระ
๖ เดือน ที่โรงเรียนประจำจังหวัดขอนแก่น สอบไล่ได้วิชาครูเทียบเท่า
มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นครูที่โรงเรียน
ประชาบาลวัดกลาง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๔๖๓ ลาออกจากครูประจำบาลเข้ามาอยู่วัดชนะสงคราม กรุง-
เทพ ฯ ศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม ณ สำนักเรียนวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
พ.ศ. ๒๔๖๔ ย้ายมาอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในความปกครองของท่าน
เจ้าคุณพระธรรมไตรโลกาจารย์ (เขมจารีเถระ) สอบไล่ได้กรรมชั้นตรีได้เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้นักกรรมชั้นโท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ อุปสมบท ณ วัดมหาธาตุ
ยุวราชรังสฤษฎิ์ เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๖ เจ้าคุณพระธรรม
ไตรโลกาจารย์ (เขมจารีเถระ) เป็นพระอุปัชฌาย์ เจ้าคุณพระญาณสมโพธิ
(กิตติสารเถระ) และเจ้าคุณพระศรีสมโพธิ (ฐานทัตเถระ) เป็นพระ-
กรรมวาจาจารย์ อนุสาวนาจารย์

พ.ศ. ๒๔๖๖ เข้าสอบเปรียญธรรมได้ประโยค ๓ พ.ศ. ๒๔๖๗ สอบ
ไล่ได้ประโยค ๔ พ.ศ. ๒๔๖๘ สอบไล่ได้ประโยค ๕ พ.ศ. ๒๔๖๙ สอบ
ไล่ได้ประโยค ๖ พ.ศ. ๒๔๗๑ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม
ประโยค ๗ พ.ศ. ๒๔๗๒ สอบไล่ได้เปรียญธรรมประโยค ๘

พ.ศ. ๒๔๗๕ พระอุปัชฌาย์ส่งไปเป็นครูสอนปริยัติธรรม ณ วัด
สุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะ
จังหวัดและรองเจ้าคณะมณฑลอยุธยา ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระ-
ราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระศรีสุธรรมมุนี** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ เลื่อนขึ้น
เป็นพระราชาคณะชั้นราชในนามเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ เลื่อนเป็น
พระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพเวที** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ เลื่อนเป็นพระ-
ราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมไตรโลกาจารย์** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับ
สถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นที่รัญญที่ **พระพิมลธรรม** ใน พ.ศ. ๒๔๙๒
เมื่อชนมายุ ๔๖ ปี

เจ้าคุณพระพิมลธรรมดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดาราราม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๐
รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสังฆสภา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นเจ้าคณะตรวจ
การภาค ๔ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ ใน พ.ศ. ๒๔๙๑
ได้ย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้รับการแต่งตั้ง
เป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การศึกษา พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้รับแต่งตั้ง
เป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง พ.ศ. ๒๔๙๑

ตั้งแต่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดาราราม เป็นต้น เจ้า
คุณพระพิมลธรรม ปฏิบัติกิจพระศาสนาอย่างหนักตลอดมา รับหน้าที่

เป็นกรรมการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย เป็นกรรมการแห่งสภา
ศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เป็นกรรมการสังคายนาพระธรรมวินัย เป็น
แม่กองธรรมสนามหลวง และโดยตำแหน่งอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ ฯ
ต้องรับหน้าที่เป็นสภานายกของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย

อนึ่ง ในคราวที่ทางการคณะสงฆ์และทางการฝ่ายรัฐบาล ได้
วางนโยบายปรับปรุงส่งเสริมการพระศาสนาในภาคเหนือเป็นงานใหญ่
เพื่อให้การพระศาสนาสม่ำเสมอลงรอยกับภาคกลาง ก็ได้รับแต่งตั้ง
ให้เป็นหัวหน้าคณะออกไปปรับปรุง และส่งเสริมการพระศาสนาภาค
เหนืออยู่ถึง ๓ เดือนเศษ ยังการพระศาสนาในภาคเหนือให้ดำเนินไป
ด้วยดีตั้งแต่เวลานั้นมา

เจ้าคุณพระพิมลธรรม เป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่ในฝ่ายวิปัสสนาธุระ
ใครจะยังธุระในพระศาสนาในด้านนี้ให้จำเริญ จึงเป็นเหตุให้ท่านได้ทำความ
สัมพันธ์กับพระภิกษุชาวพม่า แล้วนำวิปัสสนาธุระมาเผยแผ่ในประเทศไทย
ความสัมพันธ์ทางศาสนาที่ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรมได้สร้างขึ้นนั้น เป็น
อนุสนธิสืบต่อให้ความสัมพันธ์ทางบ้านเมืองระหว่างประเทศไทย กับประเทศ
พม่าได้เริ่มขึ้นเป็นทางราชการ และเป็นผลให้ท่านได้รับสมณศักดิ์ตำแหน่ง
“อัครมหาบัณฑิต” จากรัฐบาลสหภาพพม่าเป็นองค์แรกในประเทศไทย

ณ ที่นี้ จักแสดงความเป็นไปแห่งความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนา อันเป็น
งานของท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม และความเป็นมาแห่ง “อัครมหาบัณฑิต”
ตามความมุ่งหมายแห่งการพิมพ์ประวัติส่วนนี้ไว้โดยสังเขป

ความสัมพันธ์ทางศาสนาระหว่างประเทศไทย กับประเทศพม่า
ขาดออกจากกันพร้อมไปกับการขาดสัมพันธ์ทางการเมือง ตั้งแต่สมัย

กรุงศรีอยุธยา ประเทศพม่าได้ประกาศเป็นเอกราช ภายหลังสงคราม
มหาอาเชยบุรพา เมื่อรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ
รัฐบาลสหภาพพม่า ประกาศผูกสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศ
ขึ้นเป็นปกติแล้ว เจ้าคุณพระพิมลธรรม สังฆมุนีว่าการองค์การ
ปกครอง วัดมหาธาตุ พระมหาเถระฝ่ายไทยองค์แรก เป็นผู้เปิดความ
สัมพันธ์ทางพุทธศาสนาขึ้นกับคณะสงฆ์ฝ่ายพม่า นับเป็นการเริ่ม
ประวัติศาสตร์ใหม่แห่งพุทธศาสนาในประเทศตะวันออกเฉียงใต้

วันหนึ่ง เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๑ รัฐบาลโปรตุเกสให้รัฐพิธี
งานปีใหม่ที่ท้องสนามหลวง ฯลฯ อูละหม่อม เอกอัครราชทูตพม่า
ประจำประเทศไทยมาร่วมในรัฐพิธี ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม
ได้รับอาราธนาไปในรัฐพิธีครั้งนั้นด้วย ภายหลังเสร็จงานรัฐพิธีแล้ว
ท่านทั้ง ๒ ได้สนทนากันด้วยเรื่องพระศาสนา ตอนหนึ่งท่านเจ้าคุณ
ปรารภว่า พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกมีอยู่
เป็นจำนวนมากในประเทศพม่า น่าจะได้จัดส่งมาอยู่ประจำในประเทศไทย
บ้าง พระภิกษุพม่าที่อยู่ในประเทศไทยปัจจุบันไม่ค่อยมีความรู้
เพียงแต่รักษาวัด ชาวไทยจึงไม่ทราบความดีของพระพม่า และท่าน
เจ้าคุณได้แสดงความประสงค์ว่า ใครจะได้คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์
อรรถกถาและฎีกาภาษาบาลีฉบับอักษรพม่า เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา
เทียบเคียงระหว่างฉบับอักษรไทย และอักษรพม่า ว่าโดยฐานะทาง
ศาสนา พระภิกษุสงฆ์ของประเทศทั้ง ๒ ก่ออยู่ในธรรมวินัยเดียวกัน
เป็นบุตรของพระบิดาองค์เดียวกัน คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

วัน ๕ เป็นวันเริ่มต้นแห่งพุทธสัมพันธ์ของประเทศไทย ๒

าพณา อุละหม่อง เอกอัครราชทูตพม่ารับทราบพรศนะและความ
ปรารถนาของท่านสังฆมนตรีแล้ว ก็แจ้งเรื่องไปยังรัฐบาลของตน รัฐบาล
สหภาพพม่า เมื่อทราบความประสงค์ของท่านสังฆมนตรีว่าการองค์การปก-
ครองแห่งประเทศไทยแล้ว มีความเห็นด้วย จึงได้คัดเลือกจัดส่งพระภิกษุ
พม่าที่ชำนาญพระไตรปิฎกมาประเทศไทย ๖ รูป เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ มีท่าน
พระสัทธัมมโชติกะ และพระเตชินทะเป็นหัวหน้าและรองหัวหน้าคณะ ครั้ง
แรกพำนักอยู่ ณ วัดปรกพม่า ต่อมาพระสัทธัมมโชติกะ ไปตั้งสำนักสอน
พระอภิธรรมอยู่ที่วัดระฆังโฆสิตารามพระเตชินทะมาสอนอยู่ที่วัดมหาธาตุ ต่อ
มา พ.ศ. ๒๔๙๔ สภาการพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่าได้แต่งตั้งสมณทูตคณะ
หนึ่ง มีท่านอุยานิกมทาเถระ เจ้าอาวาสวัดอัมพวันาราม พระเถระผู้ใหญ่แห่ง
นครย่างกุ้งเป็นหัวหน้า และท่านเซอร์ อู. ตวน หัวหน้าใหญ่ฝ่ายคฤหัสถ์
พร้อมด้วย อู. จันทุน อธิบดีกรมอัยการและเลขาธิการแห่งสมาคมสหพันธ์
พุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่ากับคณะ ให้อัญเชิญพระไตรปิฎกอรรถกถาและ
ฎีกาภาษาบาลีอักษรพม่า ๓ ชุด เดินทางมายังประเทศไทย เข้าเฝ้าสมเด็จพระ
พระสังฆราชเจ้า สกลมหาสังฆปริณายก มอบพระคัมภีร์นั้น ๆ ให้แก่มหาจุฬา
ลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดมหาธาตุ ๑ ชุด มอบให้มหาวิทยาลัย
ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ๑ ชุด และมอบให้แก่สำนักศึกษาพระอภิธรรม ณ วัด
ระฆังโฆสิตาราม จังหวัดธนบุรีอีก ๑ ชุด รัฐบาลและคณะสงฆ์ไทยได้ต้อนรับ
คณะสมณทูต และเฉลิมฉลองพระคัมภีร์ที่ได้รับมอบไว้นั้นด้วยปิติโสมนัส

มีข้อความที่ควรปรารภอีกอย่างหนึ่ง ในการเดินทางมาสู่ประเทศไทย
ของสมณทูตพม่าคราวนี้ ท่านหัวหน้าคณะทูตทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้

สำแดงเจตนาใคร่ผู้กัมพันธ์ด้านพระพุทธศาสนา กับฝ่ายไทยสิ้นกาลอันไม่มีกำหนด และขอแลกเปลี่ยนนักศึกษาธรรมกับประเทศไทยด้วย

เมื่อคณะสมณทูตของพม่าเดินทางกลับไป พ.ศ. ๒๔๙๔ รัฐบาลและคณะสงฆ์ไทยได้แต่งตั้งสมณทูตขึ้นคณะหนึ่ง มีท่านเจ้าคุณพระศาสนโศภน สังฆมนตรีว่าการองค์การเผยแผ่ วัดมกุฏกษัตริยารามเป็นหัวหน้า ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง วัดมหาธาตุเป็นรองหัวหน้า พร้อมด้วยเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิญาณ วัดกันมาตุยาราม และนายสัญญาธรรมศักดิ์ อัญเชิญพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับอักษรไทย เดินทางไปเจริญศาสนไมตรีทางพุทธศาสนาตอบแทนสหภาพพม่า การเดินทางของสมณทูตไทยครั้งนี้ เป็นการกระชับสัมพันธ์ทางศาสนาระหว่างชาติทั้ง ๒ ขึ้น สมความปรารถนาของผู้เฝ้านิธรรมทั้งหลาย คณะสมณทูตไทยได้ดูสถานที่สำคัญ ๆ ในประเทศนั้น สำหรับท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม ได้ใช้เวลาสังเกตการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของพม่ามาเพื่อเทียบเคียงกับการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยด้วย

อาศัยเหตุแห่งความปรารถนา ใคร่จะยังพม่าและไทยให้ละเสียซึ่งอดีตอันมืดมัว และยังความเป็นบุตรผู้มีพระบิดาองค์เดียวกันตามธรรม คือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เกิดขึ้นในระหว่างคนไทยและคนพม่า ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม จึงปรารภถึงการแลกเปลี่ยนการศึกษาพระพุทธศาสนา และนักศึกษาไทยกับพม่าเป็นเบื้องต้น ครั้นถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๕ ท่านเจ้าคุณจึงคัดเลือกนักศึกษาแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๓ รูป คือ พระมหาโชดก ญาณสิทธิ เปรียญธรรม ๙ ประโยค พระมหาบำเพ็ญ

อาณาโสมโน เปริยัตถกรรม ๕ ประโยค และสามเณรโสมโน เปริยัตถกรรม ๕ ประโยค นำเดินทางไปยังประเทศพม่า ฝากฝังไว้ในสำนักศึกษาต่าง ๆ ให้ ศึกษาวิปัสสนาธุระคันถธุระโดยลำดับ นักศึกษาฝ่ายพระศาสนาของไทยรุ่นนี้เป็นรุ่นแรกที่ศึกษาอยู่ในประเทศพม่า ได้รับความอุปการะจากรัฐบาลสหภาพพม่าจากพ่อค้าและคหบดีเป็นอันมาก อนึ่ง ในการเดินทางนำนักศึกษาไปประเทศพม่าคราวนั้น ยังระลึกถึงคำพูดที่ท่านพระมหาเถระอุยานิกะแห่งวัดอัมพวันาราม ปราภวณันทน์เจ้าคุณวันหนึ่งในปีรัชกาลพระภิกษุสงฆ์ที่บ้านอุจันทุน เลขาธิการสมาคมสหพันธ์พุทธศาสนาว่า “ประเทศลังกากับประเทศพม่ามีมหาสมุทรคั่นกลางระหว่างประเทศ แต่ยังมีสัมพันธ์ทางศาสนากันอยู่โดยราบรื่นและไม่เคยขาดสาย ส่วนประเทศไทยกับประเทศพม่ามีพินแผ่นดินติดต่อกันเป็นผืนเดียวกัน แต่ขาดการสัมพันธ์กันมาช้านานนัก การที่ท่านสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองแห่งประเทศไทยอุตสาหะเดินทางนำนักศึกษามาครั้งนี้ ถือว่าเป็นการบุกเบิกสัมพันธ์ไมตรีให้เชื่อมต่อกันเป็นครั้งแรก”

นับแต่ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม เดินทางกลับจากประเทศพม่าคราวนั้น ก็มีพระภิกษุสงฆ์ทางประเทศพม่า เดินทางเข้ามาตั้งสำนักศึกษาพระอภิธรรมขึ้นในประเทศไทยหลายแห่งด้วยกัน มีที่วัดระฆังฯ วัดสามพระยาและวัดมหาธาตุเป็นต้น พระภิกษุพม่าที่เข้ามาทำการสั่งสอนอยู่ในเมืองไทยต่างก็ได้รับความอุปถัมภ์จากพุทธศาสนิกชนชาวไทยตามสมณวิสัยทุกรูปและทุกแห่งไป เป็นการปฏิการะเพื่อผลในทางธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่นเดียวกับที่พม่าได้กระทำต่อภิกษุสามเณรไทย ผู้ซึ่งรับการศึกษาอยู่ในประเทศนั้นทุกประการ

ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาที่ประเทศทั้ง ๒ ดำเนินแก้กันมาโดยลำดับ จะเห็นได้จากการกระทำโดยสืบทอดกันมาของคณะสงฆ์แห่งประเทศไทย และ คณะสงฆ์แห่งประเทศไทย กล่าว คือ พระเดชพระคุณสมเด็จพระวันรัต สังฆนายก วัดเบญจมบพิตรเป็นประธาน พร้อมด้วยรัฐบาล อันมี ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้พยายามส่งเสริมความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาที่จะพึงมีต่อประเทศพม่าต่อมาไม่ขาดสาย เห็นได้จาก เมื่อรัฐบาลสหภาพพม่าเตรียมงานเปิดพิธีสังคายนาครั้งที่ ๖ คณะสงฆ์มนตรี มีสมเด็จพระสังฆนายกเป็นประธาน ลงมติให้เจ้าคุณพระพิมลธรรมเป็นหัวหน้า คณะสงฆ์ไทยหมู่หนึ่ง เดินทางไปช่วยเหลือคณะสงฆ์พม่า ระหว่างวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ ถึงวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. เดียวกัน ครั้นท่าน เจ้าคุณพระพิมลธรรม เดินทางไปตุการพระศาสนาในประเทศอินเดีย และ ลังกาด้วย

อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นครั้งสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา คือรัฐบาลสหภาพพม่าพร้อมด้วยคณะสงฆ์มืองค์สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธาน ได้จัดประชุมปรึกษาเพื่อทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นสังคายนาพระธรรมวินัย (ฉฐฐสังคายนา) ที่ถ้ำมหาปาสาณคูหา นครย่างกุ้ง เมื่อวันเพ็ญเดือน ๖ พ.ศ. ๒๔๙๗ คณะสงฆ์มนตรีไทย มีสมเด็จพระสังฆนายกเป็นประธาน ก็ได้เลือกท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรมเป็นหัวหน้าผู้แทนคณะสงฆ์ไทย ไปร่วมประชุมสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งนี้ด้วย

ระหว่างที่คณะผู้แทนคณะสงฆ์ไทยพักร่วมสังคายนาพระธรรมวินัยอยู่ในประเทศพม่า นั้น รัฐบาลสหภาพพม่าได้ถวายสมณศักดิ์ตำแหน่ง “อัครมหาบัณฑิต” อันเป็นตำแหน่งสูงฝ่ายพระศาสนา แต่ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม หัวหน้าคณะผู้แทนคณะสงฆ์ไทย ร่วม

กับพระมหาเถระประเทศเขมร ๑ รูป ประเทศลังกา ๑ รูป และพระ
เถระชาวพม่าอีก ๖ รูป เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

อันการที่รัฐบาลสหภาพพม่า ถวายตำแหน่งสมณศักดิ์ชั้น
“อัครมหาบัณฑิต” แด่พระมหาเถระผู้ใหญ่ของไทยเขมรและลังกา
คราวนี้ นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางพระพุทธ-
ศาสนาระหว่างชาติ ท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม สังฆมุนีว่าการองค์
การปกครอง อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สภานายกมหา-
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นพระมหาเถระของประเทศไทยรูปแรก
ที่ได้รับสมณศักดิ์ของรัฐบาลต่างประเทศ

เพื่อยังความสำคัญของตำแหน่ง “อัครมหาบัณฑิต” ให้
ปรากฏชัดแก่ศาสนิกชนผู้สนใจในศาสนาทั้งหลาย ขอคัดสำเนา
ประวัติคำประกาศของประธานาธิบดีแห่งสหภาพพม่า ซึ่งลงพิมพ์
ไว้ในหนังสือราชกิจของทางราชการ (เป็นภาษาพม่าแปลเป็นภาษา
อังกฤษ) และความเป็นมาแห่งตำแหน่ง “อัครมหาบัณฑิต” มา
พิมพ์ไว้ในที่นี้ด้วย.

SHORT BIOGRAPHY OF HIS HOLINESS

PHRA BIMALADHARMA OF THAILAND

His Holiness Phra Bimaladharma, Ecclesiastical Minister of Thailand, was born in 2446 B.E. in Khon Kean province, Thailand.

His Holiness is the presiding Mahāthera of Wat Mahā That monastery, Bangkok, where over 300 Bhikkhus are receiving training in Gantha and Vipassana Courses.

As Ecclesiastical Minister His Holiness is responsible for the welfare of 200,000 Bhikkhus who constitute the Sangha of Thailand.

From his youth, His Holiness proved himself to be a very keen and bright student of Pali scriptures and has passed all the standard examinations in the various stages with credit.

His Holiness has also compiled an important treatise entitled "Mangalattha Dipani" and its translation and has rendered conspicuous service in re-editing and important section of the Vinayapitaka.

His Holiness has served the case of the Buddha Sasana in various ways and in the midst of his multifarious duties he has also served as the President of the Pali University founded by His Majesty the King of Thailand.

From the time the preliminary arrangement for the Sixth Great Buddhist Council were begun, His Holiness has taken special interest in this historic undertaking and has personally presented a set of the Thai Edition of the Tipitaka to the Union of Burma.

In reverend appreciation of his great attainments and service in the case of the Buddha Sasana the government of the Union of Burma has conferred on His Holiness the title of "Agga Maha Pandita"

ต่อไปนี้เป็นประกาศถวายสมณศักดิ์ "อัครมหาบัณฑิต" ในหนังสือ
ราชกิจจานุเบกษาของรัฐบาลนั้น เป็นภาษาพม่า แปลเป็นภาษาอังกฤษ

TRANSLATION

THE BURMA GAZETTE

(Extra ordinary)

Rangoon dated the 22 nd May, 1954

President House

President House Rangoon

22nd May, 1954

“Agga Maha Pandita” Title

The president of the Union of Burma hereby confer the title of

“Agga Maha Pandita” on the following Maha Theras:—

1. Ven. Phra Bimaladharma, Wat Mahathat, Bangkok, Thailand.
2. His Holiness Maha Sangha Nayaka Maha Thumayda Dipati
Wat Okkarlawyama, Pnom-Penh, Cambodia.

by order,

Sd/Par Sein

Secretary to the President

Dated, Rangoon the 22nd May, 1954.

(No. 51)

อนึ่ง เพื่อความสมบูรณ์แห่งเรื่องตำแหน่ง “อัครมหาบัณฑิต” แห่ง
รัฐบาลสหภาพพม่า ขอนำ “อัครมหาบัณฑิตกถา” นิพนธ์ของท่านเดชินทะ
อภิธรรมกถึกธมมาจารย์ อาจารย์สอนพระอภิธรรม วัดมหาธาตุ มาลงพิมพ์
ร่วมไว้อีกตอนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

อัครมหาบัณฑิตกถา

อตฺตภาณิสมฺมา ธีโร

ปณฺหิตโตติ ปวฺจุจฺติ.

ผู้ทรงวิทยาคณ พิจารณาเห็นประโยชน์ส่วนรวม ทั้งในปัจจุบัน
และอนาคตนั้น ได้นำสมญาว่า บัณฑิต

สมเด็จพระบรมศาสดาผู้เป็นเอกในไตรภพ ทรงไว้ซึ่งอินไตย ผู้ธรรม
มิสสร ธรรมสามี มีพระมหากรณาปรารณาให้ปวงเวไนยสัตว์ในกามภพ
รูปภพและอรุภพ ได้รู้แจ้งเห็นจริงในพระธรรมวิเศษและเสวยวิมุตติรสโดย
ทั่วกัน จึงได้ทรงบำเพ็ญบารมีอยู่เป็นเวลานานถึง ๔ อสงไขย ๑ แสนมหากัปป์
เมื่อได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณแล้วก็เสด็จไปทั่วหัวเมืองน้อยใหญ่ อันมีกรุง
สาวัตถี กรุงราชคฤห์ เป็นต้น โดยทรงกำหนดจริตและอชฌาสัยของบริษัท
ที่สถับพระธรรมเป็นเกณฑ์ ตลอด ๔๕ พรรษายุคกาล พระธรรมที่พระองค์
ทรงแสดงนั้น เมื่อจำแนกเป็นปิฎกแล้วย่อมได้ ๓ ปิฎก คือ—

๑. พระวินัยปิฎก

๒. พระสุตตันตปิฎก

๓. พระอภิธรรมปิฎก

ที่ว่าผู้ทรงวิทยาคณ พิจารณาเห็นประโยชน์ส่วนรวมทั้งในปัจจุบัน
และอนาคต ได้นำสมญาว่าบัณฑิตนั้น เป็นพุทธพจน์มีปรากฏอยู่ในอุกโกตถ-
สูตร โกสลสังยุตตนิกาย อันจัดเป็นพระสุตตันตปิฎก

นับแต่สมัยสมเด็จพระบรมศาสดาเป็นต้นมาตราบถึงปัจจุบัน ประเทศ
ทั้งหลาย อันมีประเทศไทย—พม่า เป็นต้น ย่อมสมบูรณด้วยบัณฑิตอันมีนาม
สมญาด่าง ๆ กันตามฐานานุรูป อาทิ เช่น พุทธบัณฑิต บัณฑิตพุทธบัณฑิต
มหาสาวกบัณฑิต ปกตีสาวกบัณฑิต เป็นจำนวนมากมาย

คุณธรรมของบัณฑิต

บุคคลผู้ทรงวิทยคุณที่ได้นามสมญาว่า บัณฑิตนั้น ย่อมประกอบด้วย
คุณธรรม ๓ ประการ คือ:—

๑. สุจินตจินต์ ตั้งตนไว้ในความเห็นที่ชอบ
๒. สุภาสิตภาสี กล่าววาจาที่เป็นหลัก
๓. สุกตกมุการี บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ส่วนรวม

บัณฑิต ๓ อันดับ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ประเทศทั้งหลายย่อมสมบูรณ์ด้วยบัณฑิต
ที่ควรแก่การบูชาสรรเสริญนั้น สำหรับประเทศพม่าได้มีการพิจารณาที่จะยก
ย่องบุคคลที่ทรงวิทยฐานะขึ้นเป็นบัณฑิต เพื่อเป็นศรีของชาติศาสนา และ
ได้นำความขึ้นนมัสการกราบเรียนพระคุณเจ้าพระอาจารย์แลดี แห่งจังหวัด
มณฑลพม่าภาคเหนือ ขอให้พระคุณเจ้าได้กรุณาแนะนำให้ความเห็น เพื่อ
จักได้ถวายสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่คุณธรรม
เมื่อกลางเดือนเมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๖

อาศัยค่านมัสการกราบเรียนปรึกษาของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว พระคุณเจ้า
พระอาจารย์แลดี จึงได้กรุณาแนะนำให้ยกย่องพระสงฆ์ขึ้นสู่สมณศักดิ์เป็น ๓
อันดับ โดยกำหนดเอาวิทยฐานะเป็นที่ตั้ง คือ

๑. บัณฑิต สำหรับพระภิกษุที่ศึกษาพระไตรปิฎกจนสามารถแปล
ภาษาบาลีเป็นภาษาพม่า

๒. มหาบัณฑิต สำหรับพระภิกษุที่ศึกษาพระไตรปิฎกจนสามารถแปลภาษาพม่าเป็นภาษาบาลีและแปลภาษาบาลีเป็นภาษาพม่าอย่างคล่องแคล่ว

๓. อัครมหาบัณฑิต สำหรับพระภิกษุที่ศึกษาพระไตรปิฎกแตกฉานเชี่ยวชาญ จนสามารถรจนาร้อยกรองปกรณ์คัมภีร์ได้ เช่นอย่างพระอรรถกถาจารย์ และพระฎีกาจารย์ทั้งหลาย

อนึ่ง นอกจากเป็นผู้ทรงวิทยาคุณเหล่านี้แล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมของบัณฑิตตามที่ได้กล่าวมา คือ—

๑. ตั้งตนไว้ในความเห็นชอบ
๒. กล่าววาจาที่เป็นหลัก
๓. บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ส่วนรวม

อัครมหาบัณฑิตองค์แรกของพม่า

เมื่อรัฐบาลได้รับสนองความเห็นจากพระคุณเจ้าแลติแล้ว ก็ได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการถวาย สมณศักดิ์แก่พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิตามแนวของพระคุณท่าน ในการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลที่ควรแก่ตำแหน่งอัครมหาบัณฑิตองค์แรกนั้น ที่ประชุมเสนาบดีได้ลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่า พระคุณเจ้าพระอาจารย์แลติ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องแตกฉานในพระไตรปิฎก อีกทั้งยังได้บำเพ็ญกรณียกิจ เพื่อความสถาพรของพระบวรพุทธศาสนา โดยได้รจนาดารารเรียนอันมีพระปรมาถิตีเป็นที่นับเป็นต้นมากกว่าร้อยเรื่อง จึงได้ถวายสมณศักดิ์ฐานันดรศักดิ์ตำแหน่งอัครมหาบัณฑิตแก่พระคุณเจ้าพระอาจารย์แลติ เป็นองค์แรกของพม่า ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๕๖ เป็นต้นมา

การศาสนาในประเทศพม่าสมัยปัจจุบัน

ภายหลังที่พม่าได้รับเอกราชอันมีอธิปไตยโดยสมบูรณ์ ตามนัยแห่งสนธิสัญญามอบเอกราชและอธิปไตยโดยสมบูรณ์แบบ (เมื่อวันที่ ๔ เดือนมกราคม ๒๔๙๐) แล้ว ประเทศพม่าในระบอบประชาธิปไตยอันมี อู๋ นู เป็นนายกรัฐมนตรี และ ดร. บาอู เป็นประธานาธิบดีแห่งสหภาพพม่า ก็ได้เริ่มการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้รุ่งโรจน์เสมือนในกาลอดีตสมัย ด้วยจัดให้มี

๑. การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๖ หรืออภินัยหนึ่ง เรียกว่าฉัตตสังคายนา
๒. ถวายฐานันดรศักดิ์แด่พระเถรานุเถระตามควรแก่กรณี
๓. ส่งเสริมปริยัติศาสนาในด้านคันถธุระ
๔. ส่งเสริมปฏิบัติศาสนาในด้านวิปัสสนาธุระ

ในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๖ นี้ คณะสงฆ์ รัฐบาล และประชากรแห่งสหภาพพม่า ได้จัดส่งพระสมณทูต ซึ่งมีพระคุณท่าน พระอภิธรรมหารัฐครู ภิกขุทันตเรวตะ (หย่องยันสะยาตอ) ประธานคณะกรรมการบริหารของอัครมนตรีสงฆ์ ไปจำเริญพระศาสนาสัมพันธ์กับบรรดาประเทศต่างๆ ในเครือแห่งลัทธิเถรวาท อันมีประเทศไทย กัมพูชา และลาวเป็นต้น และพร้อมกันนี้ ก็ได้อาราธนาคณะสงฆ์ในประเทศนั้น ๆ ให้ไปร่วมการสังคายนาในฐานะสังคิตการกสงฆ์ด้วย

สังคีติการกสงฆ์ไทย

เมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ พระสมณทูตพม่า อันมีพระคุณ ท่าน พระอภิธรรมหารัฐครู ภัททันตเรวตมหาเถระเป็นหัวหน้าพร้อมด้วย สาส์นในนามของคณะสงฆ์ รัฐบาล และประชาชนแห่งสหภาพพม่า มาจำเริญ พุทธศาสนสัมพันธ์กับประเทศไทย และได้กราบทูลอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกแห่งประเทศไทย พร้อมด้วยสงฆ์ไทย ๒๐๐ รูป ไปร่วมศาสนพิธีฉฐสงคายนา

ดังนั้น คณะสังฆมนตรีแห่งประเทศไทย ในความอุปถัมภ์รัฐบาลไทย จึงได้ส่งพระเถรานุเถระรวม ๙ รูป ไปร่วมในการทำฉฐสงคายนา ณ ประเทศพม่า ในนามของผู้แทนคณะสงฆ์ไทย คือ:—

๑. พระพิมลธรรม อาสภเถระ	สังฆมนตรีว่าการองค์
	การปกครอง อธิบดีสงฆ์
	วัดมหาธาตุ หัวหน้าคณะ
๒. พระธรรมธีรราชฆานู	วัดจักรวรรดิราชาวาส
๓. พระศรีสุทนต์มุนี	วัดชนะสงคราม
๔. พระอมรเวที	วัดนรนาถสุนทริการาม
๕. พระมหาโชดก ป.ธ. ๕	วัดมหาธาตุ
๖. พระมหาเกียรติ ป.ธ. ๗	วัดจักรวรรดิราชาวาส
๗. พระมหาแสง ป.ธ. ๖	วัดบรมนิวาส
๘. พระมหาปรีชา ป.ธ. ๖	วัดเบญจมบพิตร
๙. พระเทศินทะ อภิธัมมกฤทธิธัมมาจริยะ (lámพม่า)	
	วัดมหาธาตุ

อัครมหาบัณฑิตองค์แรกของไทย

ในจำนวนผู้แทนสงฆ์ไทย ๙ รูปที่เดินทางไปร่วมศาสนพิธีฉัฏฐสังคายนา
นี้ พระคุณเจ้า พระพิมลธรรม สังฆมณเฑียรว่าการองค์การปกครอง อธิบดีสงฆ์
วัดมหาธาตุ หัวหน้าคณะผู้แทนสงฆ์ไทย เป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมอันควร
แก่การสรรเสริญยกย่องหลายประการ อาทิเช่น

๑. ปฏิพลคุณ ได้ส่งเสริมให้เกลี่ยสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาของ
ประเทศไทยและพม่าได้ดำรงอยู่เป็นสายเดียวกัน
๒. ปฏิปัตติมากคุณ ได้ส่งเสริมและเผยแผ่ปฏิบัติศาสนาให้เจริญ
ในประเทศไทย
๓. มหาเถรคุณ ได้รับใช้พระบรมพุทธศาสนามากกว่า ๒๐ พรรษา
๔. พยัตติพลคุณ ชำนาญรอบรู้ในการปกครอง
๕. สัสถคุณ มีการสำรวมอินทรีย์ทั้งกายและวาจา จนเป็นที่เคารพ
ของปวงพุทธบริษัท
๖. สมาธิคุณ มีจริยาวัตรที่มั่นคง เป็นที่เคารพนับถือทั่วไป
๗. ปฏิภาณคุณ มีปัญญาเฉียบแหลม สามารถแก้ไขเหตุการณ์
เฉพาะหน้าได้ทันทั่วทั้งที่

อาศัยคุณธรรมดังกล่าวมา คณะสงฆ์ รัฐบาลและประชาชนแห่งสหภาพ
พม่าได้พิจารณาเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์ว่า พระคุณท่านเป็นผู้ที่ดั่งด้วย
พุทธพจน์ ซึ่งมีมาในมงคลสูตรว่า ปุชา จ ปุชณียานํ เอตมมุงคฺลมุตตมํ การบูชา
ท่านผู้ทรงคุณธรรมที่ควรบูชาเป็นอุดมมงคล จึงได้พร้อมใจกันถวายฐานันดร-
ศักดิ์ “อัครมหาบัณฑิต” แต่พระคุณเจ้า พระพิมลธรรม สังฆมณเฑียรว่าการ
องค์การปกครอง หัวหน้าคณะผู้แทนสงฆ์ไทย ณ ทำเนียบประธานาธิบดี ใน
ท่ามกลางประชุมสงฆ์ คณะรัฐบาล และพุทธบริษัท เมื่อวันที่ ๒๒ เดือน
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ เวลา ๑๕.๐๐ น.

พระคุณเจ้า พระพิมลธรรม สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง หัวหน้าคณะผู้แทนสงฆ์ไทย เมื่อได้รับการถวายสมณฐานันดรศักดิ์อัครมหาบัณฑิตจากคณะสงฆ์ รัฐบาลและประชาชนแห่งสหภาพพม่าแล้ว ก็ได้ตั้งมั่นต่อการบำเพ็ญสาธารณกิจ เพื่อธำรงไว้ซึ่งพระสัทธรรม คือ พระปริยัติธรรม พระปฏิบัติธรรม พระปฏิเวธธรรม สมดังสารกหลักฐานที่มีมาในญาณวิมังการรถกล่าว สาสนจิตติยา ปณ ปริยตติเยว ปมาณิ พระปริยัติธรรม ย่อมเป็นประมาณกาลแห่งความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา

พระคุณท่านได้รจนาปกรณ์คู่มืออันมีนามว่า พระอภิธรรมสังเขป เพื่อประโยชน์ของปวงสาธุชนที่สนใจในการศึกษาพระอภิธรรม โดยประมวลการรวบรวมไว้ ซึ่งอรรถรสที่ล้าลึกโอฬารของสมเด็จพระบรมศาสดา เพื่อจักให้เข้าใจในเหตุผลอันเป็นสภาวะธรรม ซึ่งนับว่าเป็นอาภรณ์และศักดิ์ศรีของบัณฑิตชั้นหนึ่ง

ดังนั้น เมื่อท่านสาธุชนทั้งหลายได้ศึกษาพระปริยัติธรรมจนได้รู้แจ้งเห็นจริง โดยอาศัยพระอภิธรรมสังเขปเป็นประทีปส่องในคันถธุระแล้ว ศักดินามสมญาว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต และอัครมหาบัณฑิต ก็ย่อมจะตามสนองและยังสามารถเป็นบัจจัยให้เลิกพ้นจากสังสารวัฏ อันเต็มไปด้วยทุกข์ โดยการปฏิบัติในทางวิปัสสนาธุระ ซึ่งมีนามรูปปรีจเฉทญาณเป็นบาท トラบถึงซึ่งสันติสุข คือ พระนิพพาน

จิวิ ตัญญิตุ สทฺธมฺโม

เดชินทะอภิธัมมกถิกธัมมาจริยะ

พระอาจารย์สอนพระอภิธรรม

วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ

๒๔ ตุลาคม ๒๔๙๗

สมณศักดิ์ และสัญญาบัตรตราตั้ง “อัครมหาบัณฑิต” ของพม่า นั้น ตามประวัติแต่เดิมมา ตำแหน่งนี้ผู้ได้รับจะเป็นพระภิกษุหรือฆราวาส ผู้รอบรู้ ธรรมและแตกฉานในพระไตรปิฎกก็ได้ เป็นตำแหน่งสูงในทางศาสนา ตำแหน่งเดียว เป็นการเลื่อนลัทธิอยู่ในทางเพศและฐานะ

รัฐบาลสหภาพพม่า มาพิจารณาเห็นสมควรเปลี่ยนแปลง แยกการ แต่งตั้งตำแหน่งผู้รู้ธรรมออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระภิกษุหนึ่ง และฝ่าย ฆราวาสหนึ่ง คือ

สมณศักดิ์ฝ่ายพระภิกษุ

ชั้นที่ ๑ อภิธมหารัฐคุรุ (ขณะนี้มีพระเถระผู้ใหญ่ของพม่าได้ รับตำแหน่งเพียง ๓ รูป)

ชั้นที่ ๒ อัครมหาบัณฑิต

สัญญาบัตรฝ่ายฆราวาส

ชั้นที่ ๑ มหาบัญญัติ พละ

ชั้นที่ ๒ บัญญา พละ

ชั้นที่ ๓ บัญญาจอ (จอ = Kyaw = มีชื่อเสียง)

พิธีถวายบัตรแต่งตั้งและตราประจำตำแหน่ง “อัครมหาบัณฑิต” แต่ เจ้าคุณพระพิมลธรรม หัวหน้าผู้แทนคณะสงฆ์ไทย กระทำกัน ณ ทำเนียบ ประธานาธิบดีของประเทศพม่า ในนครย่างกุ้ง เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ท่ามกลางสงฆ์นานาชาติ และข้าราชการชั้นสูงของประเทศพม่า

อาทิ ดร. บอู ประธานาธิบดี อุณู นายกรัฐมนตรี อุ บาวิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการศาสนา ฯลฯ พิธีเริ่มตั้งแต่ เวลา ๑๔.๐๐ น. หลังจากอธิบดีกรมการศาสนาของพม่าได้อ่านให้ที่ประชุมทราบถึงสาเหตุของการที่รัฐบาลพม่าถวายสมณศักดิ์ “อัครมหาบัณฑิต” แต่เจ้าคุณพระพิมลธรรมเสร็จแล้ว ดร. บอู ประธานาธิบดีของสหภาพพม่า ประกาศสัมโมทนียกถา แล้วถวายสาส์นแต่งตั้งและตราประจำตำแหน่ง พิธีเสร็จสิ้น เวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น.

บรรดาสงฆ์ผู้ใหญ่ผู้ได้รับสมณศักดิ์ “อัครมหาบัณฑิต” จากรัฐบาลสหภาพพม่าครั้งนี้ นอกจากพระพิมลธรรม สังฆมุนีตรีว่าการองค์การปกครอง หัวหน้าคณะผู้แทนสงฆ์ไทย ในการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๖ แล้ว มีพระสุเมธาธิบดี สังฆราชสงฆ์ฝ่ายมหานิกายแห่งประเทศกัมพูชา ๑ พระมหาเถระศรีลังกา ๑ และพระมหาเถระของพม่าอีก ๖ รูป

ขออำนาจพระรัตนตรัย จงเป็นกำลังคุ้มครองให้ท่านอัครมหาบัณฑิต สมบูรณ์ด้วยอนามัยในทางกายและปัญญา ดำรงอยู่เพื่อความไพบูรณ์แห่งพระบวรพุทธศาสนาตลอดกาลนิรันดร.

ไปประเทศพม่า

(รายงานเสนอต่อท่านหัวหน้าคณะ)

ความมุ่งหมาย

การเดินทางไปพม่าครั้งนี้ (ม.ย. ๒๔๙๕) มีความมุ่งหมาย ๒ ประการ ประการแรก เพื่อศึกษาการพระพุทธศาสนาในประเทศพม่า ประการที่ ๒ เพื่อนำอาจารย์และนักศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (อาสภเถระ) สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง องค์สภานายกของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ไปศึกษาวิปัสสนาธุระและคันถธุระเพิ่มเติมตามแนวโอวาทเกี่ยวกับธุระ ๒ ประการในพระพุทธศาสนา

อาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ท่านเจ้าคุณนำไปฝากศึกษาคราวนี้ คือ พระมหาโชดก ญาณสิทธิ เปรียญ ๙ ประโยค (ขณะนี้พระราชาคณะที่พระเทพสิทธิมนี) ให้ศึกษาทางวิปัสสนาธุระ มีกำหนด ๑ ปี นักศึกษาของมหาวิทยาลัย ๒ รูป คือ พระมหาบำเพ็ญ ญาณโสภโณ เปรียญ ๕ ประโยค และสามเณรไสว เปรียญ ๕ ประโยค ให้ศึกษาทางคันถธุระ ทั้งสองรูปนี้ให้มุ่งศึกษาภาษาบาลีและภาษาพม่าเป็นสำคัญ กำหนดเวลา ๕ ปี ถึง ๑๐ ปี

ก่อนออกเดินทาง

การเดินทางคราวนี้ จุกหลอกพอสมควร เนื่องด้วยกำหนดเวลาไว้อย่างกระตั้นหัน แต่ได้อาศัยความกรุณาของสถานเอกอัครราชทูตพม่า ประจำ

ประเทศไทย และกระทรวงการต่างประเทศของเราถวายความสะดวกการทำหนังสือเดินทาง การตรวจประทับตราและอื่น ๆ ให้เป็นพิเศษ ทันเวลาออกเดินทาง

บ่ายวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๕ ก่อนออกเดินทาง ๓ วัน ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีเรียกประชุมพระภิกษุสามเณร นักศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นักศึกษาบาลีมัธยม และนักศึกษามหาวิทยาลัยทั้งหมด ประมาณ ๔๐๐ รูป เข้าอบรมให้อิโฆวาท และแจ้งความประสงค์ในการเดินทางไปประเทศพม่า ณ พระอุโบสถวัดมหาธาตุ

การเดินทางคราวนี้ ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีมุ่งหมายเป็นกิจส่วนตัว ไม่ต้องการให้เป็นเรื่องทางราชการ เพราะฉะนั้น การเกี่ยวข้องกับทางราชการ เป็นต้น การอุปถัมภ์นำพา จึงไม่มี แต่ท่านผู้มีศรัทธาเป็นอันมาก ถวายจตุปัจจัยสงเคราะห์การเดินทางทุกอย่าง ที่สุดถึงจัดหาหนะถวายด้วย

การทำรายงานนี้ ใคร่แสดงให้เห็นเหตุการณ์บางอย่าง ก่อนที่ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีออกเดินทาง ขอบันทึกไว้มิให้สูญไปเสีย

ตามปกติ วิธีปฏิบัติการใด ๆ และการเดินทางเกี่ยวกับกิจพระศาสนาของพระเถระผู้ใหญ่ นั้น มีกำหนดว่า สมควรแจ้งแก่กรมการศาสนา ผู้เป็นเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องอยู่กับกิจการของสงฆ์เสียก่อน ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีได้ปฏิบัติตามระเบียบที่วางไว้นี้ เมื่อได้แจ้งความประสงค์ไปแล้ว มีปฏิกิริยาบางอย่างจากกรมการศาสนา สมควรหมายเหตุไว้ในที่นี้ด้วย

เกิดการต่อรองในการเดินทางกันขึ้น ระหว่างอธิบดีกรมการศาสนา (นายบุญช่วย สมพงศ์ ขณะนี้ออกจากตำแหน่งแล้ว)

กับท่านสังฆมนตรี อธิบดีกรมการศาสนาเรียนปฏิบัติต่อรองการ
เดินทางคราวนี้ว่า ขอให้ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีเปลี่ยนความมุ่ง
หมายการเดินทางเสียใหม่ คือให้มีความมุ่งหมายเพียงเดินทางไปดู
กิจการพระศาสนาอย่างเดียว ไม่ควรนำอาจารย์และนักศึกษาของ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไปศึกษาในประเทศนั้นด้วย

การต่อรองเช่นนี้ อธิบดีกรมการศาสนา อ้างเหตุผลหลายอย่าง
มีอาทิประเทศพม่า เป็นบ้านเมืองที่เพิ่งหลุดจากความเบียดเบียนของ
อังกฤษ ได้อิสระภาพมาเมื่อไม่นานนี้เอง (๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๑)
ส่วนประเทศไทยมีเอกราชสมบูรณ์ เป็นประเทศอิสระมาเป็นเวลา
นาน ตามรูปการณ์นี้ แสดงว่าสถาบันของประเทศพม่า ย่อมต่ำกว่า
ของประเทศไทย ไม่ควรไปศึกษาในประเทศที่ต่ำกว่า อีกประการ
หนึ่งอธิบดีอ้างว่า พระพุทธศาสนาของประเทศไทย มีค่าสูงกว่า
พระพุทธศาสนาของประเทศใดในโลก ไม่มีชาติใดสู้ได้ การนำนัก
ศึกษาของเรา ไปศึกษาพระพุทธศาสนาของเขา จึงไม่เป็นการ
สมควร แต่ควรจะให้คนอื่นมาศึกษาในประเทศของเราจึงจะถูก
ข้อสำคัญยิ่งกว่านั้น คือ การที่ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีนำพระภิกษุไป
ศึกษาในประเทศพม่าคราวนี้ จะเป็นการเสียสถาบันของประเทศ
เพราะฉะนั้น จึงควรที่ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีจะลบล้างความมุง
หมายเดิม ๒ อย่าง เหลือไว้แต่อย่างเดียว หรือลบล้างทั้งหมด คือ
ระงับการเดินทาง

ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรี มิได้ต่อรองเป็นทำนองหักล้างข้ออ้างของ
อธิบดีกรมการศาสนามากนัก ท่านปรารถนาแต่เพียงว่า การเดินทางตาม

ความมุ่งหมาย ๒ ประการนี้ ได้รับความเห็นชอบจากกรรมสัมปาติก
ของสภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพร้อมกันแล้ว ได้เตรียมการทุก
อย่างติดต่อทางส่วนตัวกับผู้รู้จักในประเทศพม่า โดยความช่วยเหลือ
ของอุปทูตพม่าไว้พร้อมแล้ว จึงยากที่จะระงับการเดินทางได้

อีกประการหนึ่ง ในความมุ่งหมาย ๒ ประการ ที่จะให้ลบล้างเสีย
ประการหนึ่ง คงไว้แต่เพียงประการหนึ่งนั้น ท่านไม่สามารถทำได้เพราะ
เมื่อได้พูดอะไรไปแล้ว ก็เป็นอันพูดแล้ว ถ้าถอนออกมาเสีย นับเป็น
การไม่พูดนั้นไม่ได้ อีกประการหนึ่ง ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีแจ้งให้อธิบดี
กรมการศาสนาทราบถึงฐานะในพระศาสนา ๒ ประการ คือ วิปัสสนาธุระ
และคันถธุระ ที่พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าจะพึงปฏิบัติ การ
นำพระภิกษุสามเณรไปคราวนี้ มุ่งให้ศึกษาธุระทั้งสองตามพุทธโอวาท
โดยเฉพาะการให้ศึกษาภาษาบาลีและภาษาพม่า ก็ใครจะได้มาเป็น
ประโยชน์แก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และบ้านเมืองบ้างตาม
สมควร

การเป็นเช่นนี้ ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีจึงยืนยันการเดินทางของท่านต่อ
อธิบดีกรมการศาสนาเป็นครั้งสุดท้ายว่า การเดินทางครั้งนี้เป็นเรื่องส่วนตัว
ไม่ใช่เรื่องของตำแหน่งและทางราชการแต่อย่างใด

ครั้นจนด้วยคำปรารภของท่านเจ้าคุณ อธิบดีกรมการศาสนาจึงถวาย
ความเห็น ว่า พุธนี้ (วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๙๕) นายกรัฐมนตรี (จอมพล
ป. พิบูลสงคราม) จะมาบำเพ็ญกุศลที่วัดสามพระยา ถ้าท่านเจ้าคุณจะไปพบทำ
ความเข้าใจกับนายกรัฐมนตรีก็จะดีที่สุดในข้อนี้ ท่านเจ้าคุณไม่ได้ตอบ
ประการใด และไม่ปรากฏว่าท่านไปวัดสามพระยาในวันรุ่งขึ้น

ที่ต้องทำหมายเหตุก่อนเดินทางไว้ดังนี้ ไครจะให้มันเป็นเครื่องสำเนียงว่า ผู้บริหารบ้านเมืองของเรา มีความคิดเห็นต่อบ้านเมืองเพื่อนบ้านเกี่ยวกับฐานะระหว่างประเทศและการศึกษาของประเทศนั้น ๆ ที่เรามีความรู้สึกรู้สึกดีหมั่นและเฉยเมยไม่นำพา จนเป็นที่น่าเสียดายอย่างไรบ้าง

อนึ่ง ระหว่างผู้ใหญ่ในบ้านเมือง กับพุทธศาสนิกชนภายนอก ที่ทราบว่ายท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีจะออกเดินทางพานักศึกษาไปประเทศพม่าครั้งนี้ ควรจดจำไว้ด้วยว่า ต่างมีความเห็นตรงกันข้ามไปเสียหมด บรรดาอุบาสกอุบาสิกา และคฤหบดีเป็นอันมากที่ได้ทราบ ต่างพากันมาอนุโมทนา ถวายปัจจัยอันควรสมณบริโภคน แต่ท่านสังฆมนตรีและแก่วิษุสามเณร ผู้จะเดินทางไปศึกษาอย่างน่าปลื้มใจทุกคน เป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นของกลางและของบริสุทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในประเทศบ้านเมืองใด และอยู่ในป่าดงพงพีแห่งไหน ส่วนผู้ใหญ่ทางบ้านเมืองนั้น มิได้มีส่งเสริมเลย

วันที่ ๑๖ มิถุนายน

อากาศมัว ท้องฟ้าน่าตั้งแต่เช้า ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรี กราบลาอาจารย์ นมัสการพระพุทธปฏิมาในพระอุโบสถ และนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ เวลา ๘.๐๐ น. ออกจากวัดมหาธาตุ พระภิกษุสามเณรและนักศึกษาทุกประเภท พระราชาคณะมากรูป อุบาสกอุบาสิกา นายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย และท่านอุปทูตพม่าประจำประเทศไทย ติดตามส่งท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีและคณะ จนถึงสถานีตอนเมือง ซึ่งต้องฝ่าฝนไปเป็นระยะ

คณะที่เดินทางไปประเทศพม่าครั้งนี้ มีท่านสังฆมนตรี, พระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.๙, พระมหาบำเพ็ญ ญาณโสภโณ ป.๕, สามเณรไสว ป.๕,

นักศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระอุ. โชติธรรมมาจริย อาจารย์พระ
อภิธรรมประจำสำนักวัดระฆังและวัดมหาธาตุ และศิษย์ นายเสฐียร พันธรังษี
อาจารย์ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำหน้าที่ศิษย์ และล่าม

ที่สถานีดอนเมือง ๙.๐๐ น. เวลากำหนดเครื่องบินออก แต่เครื่องยนต์
ติดขัดต้องเสียเวลา รอกการปรับเครื่องกระทั่ง ๑๑.๔๕ น. เครื่องบินจึงออก
จากสถานีดอนเมือง ท้องฟ้ายังมีมืด เช่นตอนเช้า เรายุ่บนฟ้าราว ๑ ชั่วโมง
เครื่องบินก็ต้องผจญฝนอย่างหนัก บางขณะท้องฟ้าสว่าง จนกระทั่งเครื่องบิน
เข้าเขตอ่าวมะตะบัน ถูกมรสุมอากาศ (monsoon) อย่างหนักที่สุดเท่าที่เคยพบ
เครื่องบินสั่นและเหวี่ยงไปทั้งลำ ใจไม่ดี สังเกตดูใบหน้าที่ท่านสังฆมนตรี
มีสภาพใจเป็นปกติ เครื่องบินต้องผจญมรสุมอากาศอยู่สองพัก พักละประมาณ
๑๐ นาที ก็พ้นเขตอ่าว บินอยู่นเหนือพื้นดินประเทศพม่า เวลา ๑๔.๑๐ น.
เครื่องบินถึงสนามบินมิงกลาดอน มีเจ้าหน้าที่สถานทูตไทย อาทิ คุณปึกทิพย์
มาลากุล อุปทูต นายสุบรรณ เสวตมาลย์ และนายณรงค์ ทิพย์จันทร์ มา
ต้อนรับ ฝ่ายเจ้าหน้าที่พม่ามี เซอร์อุตวน, อู. จันทุน อธิบดีกรมอัยการ
(ขณะนั้น) และหัวหน้าสภาพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่งพม่า อู. บาส่วย ข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายติดต่อของกระทรวงการศาสนา เจ้าหน้าที่กระทรวงการศาสนา
แผนกต่างประเทศ มาคอยต้อนรับ

ถึงสนามบิน ทราบว่าพวกพม่า และคนไทยที่มาคอยต้อนรับ ต้อง
กลับไปเสียโดยมาก เพราะเครื่องบินเข้าสถานีผิดเวลา ๒ ชั่วโมง ม.ล.ปึกทิพย์
มาลากุล อุปทูตไทยประจำประเทศพม่า มาคอยต้อนรับท่านสังฆมนตรีอยู่ถึง
๒ ครั้ง

อนึ่ง ในการโดยสารเครื่องบินเที่ยวนี้ ได้พบพระภิกษุชาวเขมร ชื่อ นาคเถระ จะเดินทางไปศึกษาที่เกาะศรีลังกา พระภิกษุรูปนั้น ถวายการะ ทำนองฝากตัวต่อท่านสังฆมนตรี แจ้งความประสงค์ของการเดินทาง และตั้งใจ แวะที่ประเทศพม่าก่อน แต่ไม่รู้จักกับใคร ท่านสังฆมนตรีจึงกรุณาให้ติดตาม ร่วมคณะไปตลอดเวลาที่พักอยู่ในประเทศพม่า

จากสนามบินมิงกลาดอน ซึ่งอยู่นอกเมืองย่างกุ้งไปทางตะวันออก ประมาณ ๓๙ ไมล์ ผู้ต้อนรับพาตรงไปวัดสาสนานุกคหะ อันเป็นแหล่ง ศึกษาวิปัสสนากรรมฐาน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมือง เขาจัดที่ถวายให้ พักที่วัดนี้ สถานที่พักเป็นเรือนไม้ เป็นสมบัติของท่านเซอร์ อู. ดวน อุทิศเงิน ส่วนตัวสร้างให้เป็นที่พักพิงสมณธรรม และเป็นที่พักของพระเถระผู้ใหญ่ ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรี เป็นมหาเถระรูปแรกที่เข้าพัก ณ เรือนรับรองแห่งนี้ ภายในวัดนี้เป็นที่ตั้งของสภาพุทธศาสนาสัมพันธ์ (Union of Buddhasana Council) ซึ่งเป็นที่ประชุมวางโครงการจัดงานสังคายนาครั้งที่ ๖ ของพม่า กำหนดจะให้เสร็จสิ้นเมื่อพระพุทธศักราชเวียนมาครบ ๒๕๐๐ ปี เป็นสำนัก ตรวจงานเกี่ยวกับกองจัดแปลและชำระพระไตรปิฎก ซึ่งรัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อการ สังคายนาคราวนี้

เมื่อถึงที่พัก เจ้าหน้าที่ทางกระทรวงการศาสนา และอุบาสกคนสำคัญของพม่าพากันมานมัสการท่านสังฆมนตรีและคณะ ท่านเซอร์อู. ดวน ผู้เป็นเจ้า ของสถานที่ และเป็นมหาอุปฐากแห่งอาวาสัน ได้พิจารณาการรับใช้ สั่งให้ เจ้าหน้าที่ออกไปซื้อรองเท้าและร่วมอย่างดีมาถวายพระภิกษุสามเณรในคณะของ ท่านสังฆมนตรี เพื่อใช้ในระหว่างพักอยู่ในประเทศพม่าทุกรูป นอกจากการ ปวารณาอื่นๆ แล้ว เราได้จัดศิษย์ชาวพม่าคนหนึ่งชื่อ อู. จันเหเรียน พุทธภาษา บาฬีได้มารับใช้ประจำคณะของท่านสังฆมนตรีอยู่ ๑ คน

ตั้งแต่ออกจากสนามบินมาจนถึงที่พัก ม.ล. ปีกทิพย์ มาลากุล อุปทูตไทย มาคอยถวายเป็นความสะดวก และปวารณาเป็นอุปฐากอยู่ด้วย และกรุณาเป็นอุปฐากอยู่ตลอดเวลาที่ท่านสังฆมนตรีพักในประเทศพม่า

ก่อนอุปาสกอุปาสิกาจะลากลับ เวลา ๑๖.๐๐ น. เศษ ท่านสังฆมนตรีได้กล่าววอนโมทนาต่อความเอื้ออารีของชาวพม่า และแจ้งให้ทุกคนทราบว่า ท่านเดินทางมาพม่าคราวนี้ เป็นความตั้งใจส่วนตัว มิได้เกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ หากมุ่งมาเพื่อทำธุระเกี่ยวแก่พระศาสนา อย่าได้ลำบากเรื่องต้อนรับ ขอลอຍให้ท่านพักอยู่อย่างพระสามัญรูปหนึ่ง อีกประการหนึ่งท่านรู้สึกว่าการมาคราวนี้ ได้รับความสะดวกใจเป็นกันเองอย่างน่าชื่นใจอย่างยิ่งกว่าการมาคราวก่อน ท่านอุปทูตไทยได้กรุณาแปลคำพูดของท่านสังฆมนตรีให้ที่ประชุมฟังพร้อมกัน เสร็จแล้วท่านเจ้าคุณสังฆมนตรี ได้แจ้งเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดทางเมืองไทยเกี่ยวกับความซุกซลักในการเดินทางของท่านให้ท่านอุปทูตฟังเป็นส่วนตัว

วันอังคารที่ ๑๑ มิถุนายน

อากาศมืดตั้งแต่เช้า เหมือนจะมีฝน ซึ่งปรากฏว่าตกหนักมาหลายวันแล้ว ก่อนคณะของเราเดินทางมาถึง ท่านสังฆมนตรีกับคณะฉันอาหารแบบพม่า ออกจากที่พักราว ๑๐.๐๐ น. โดยรถยนต์ที่กระทรวงการศาสนาจัดมาไว้ให้ใช้ ๑ คัน ตรงไปยังสถานเอกอัครราชทูตไทย เพื่อแจ้งขอตัวต่อท่านอุปทูตที่จะมาฉันเพลตามคำนิมนต์ที่รับอาราธนาไว้แต่วันวานไม่ได้ เพราะไม่ทันทราบว่า นาย อู. จันทูน และประธานสมาคมพุทธศาสนิกสัมพันธ์ นิมนต์ซ้อนไว้แต่วันวานเหมือนกัน ท่านอุปทูตมิได้แสดงความเสียใจที่ควรจะเป็น

ให้ปรากฏ กลับเห็นด้วยกับท่านสังฆมนตรีในข้อที่ว่า ท่านสังฆมนตรีสมควร
รับนิมนต์จากชาวพม่าก่อนเพราะเขาเป็นเจ้าของบ้าน อนึ่ง การเดินทางมาของ
ท่านสังฆมนตรีคราวนี้ ก็มีใช้เส้นทางราชการ หากสถานเอกอัครราชทูตไทย
จะเข้าไปเกี่ยวข้อง ถึงกับแย่งตัวท่านสังฆมนตรีมาเสีย จะเป็นการเสียหาย
ด้วยกันทั้งสองฝ่าย จึงขอให้ท่านสังฆมนตรีมีความสะดวกใจ เมื่อว่างจากการ
นิมนต์ของชาวพม่า ก็จะขอนิมนต์มารับภัตตาหารที่สถานเอกอัครราชทูตทุก
เวลา พร้อมกันนี้ ท่านอุปทูตได้สั่งให้บรรดาข้าราชการไทยที่เตรียมอาหาร
ไว้ถวายเพล นำอาหารนั้น ๆ ไปร่วมทำบุญที่บ้านนาย อุ จันทุน

ออกจากสถานเอกอัครราชทูต ท่านสังฆมนตรีไปวัดอัมพวนาราม
ตั้งอยู่ไม่ไกลจากสถานเอกอัครราชทูตเท่าไรนัก เพื่อพบมหาเถระ อูยานิกะ
ขอฝากฝังนักศึกษาที่พามาให้พักอยู่กับมหาเถระรูปนี้ ๑ รูป คือ สามเณรไสว

เมื่อเข้ามัสการมหาเถระ ท่านสังฆมนตรีนำนัสน้ำชาที่ไปจากเมือง
ไทยถวาย ๑ ชุด สนทนากันอยู่ครู่หนึ่ง ท่านมหาเถระพาไปนมัสการในพระ
อุโบสถ ท่านสังฆมนตรีได้นำเครื่องบูชาที่ติดไปจากเมืองไทยส่วนหนึ่ง ถวาย
เป็นพุทธบูชาที่นี้ พระเถระของพม่า และพระเถระจากโยธยาพร้อมสวดมนต์
ทำวัตรด้วยกันเป็นครั้งแรกที่พระอุโบสถแห่งนี้ เสร็จแล้วท่านสังฆมนตรีออก
ปากฝาก สามเณรไสว มีความสำคัญว่า

การเดินทางมาครั้งนี้ มุ่งหมายเพื่ออนุเคราะห์พระศาสนา
ได้นำนักศึกษาที่อบรมมาดีแล้ว ฝากไว้ให้ศึกษาด้วย ทั้งนี้ เพราะ
หมายใจว่า พม่ามีพุทธศาสนาเป็นหลักมั่นคงและเชื่อมั่นอยู่ แม้
ใครจะไม่เห็นก็ตาม พม่ากับไทยมีพ่อคนเดียวกันคือพระพุทธเจ้า
จึงใคร่ขอแบ่งผลแห่งการศึกษาและศาสนา อันเป็นคำสอนของ

พระพุทธเจ้านั้นไปสู่ประเทศไทยบ้าง เท่าที่ท่านอาจารย์จะแบ่ง
 บ้างให้ ขอให้ช่วยอบรมให้ด้วย อีกประการหนึ่งได้รับคำปวารณา
 จาก เซอร์อุตวัน และ อ. จันทุน ไว้ว่า แม้ทางรัฐบาลก็จะจัด
 แรงใจความอุปถัมภ์อย่างดี ขอนี้ เป็นสิ่งนำอนุโมทนาคึก
 แต่ความจริง ขอถือเป็นความยินดีในขั้นต้น ด้วยว่าการปวารณา
 ด้วยปัจจัย ๔ นั้น เป็นวัตถุอันพึงเห็นเป็นธรรมดา ภิกษุ
 สามเณรไปอยู่ในที่ใด ย่อมได้รับเครื่องยังชีพในที่นั้น แต่คงจะ
 ยินดีมากเป็นชั้นยอด ก็เมื่อความประสงค์ในเรื่องศาสนมรดก
 เพื่อให้แก่ศิษย์ที่พาเดินทางมา และการที่ต้องอดส่ำห้ำด้วยตน
 เองครั้ง ๕ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

สุดท้ายท่านสังฆมนตรีแจ้งว่า พระภิกษุสามเณรที่นำมาฝากฝังครั้งนี้
 ต้องการให้ศึกษาภาษาบาลีแบบพม่า ปวารณาให้เรียนภาษาบาลีและภาษา
 พม่าให้แคล่วคล่อง เพื่อกลับไปทำประโยชน์แก่การศึกษาในเมืองไทย แต่จะ
 สำเร็จได้เพียงใดนั้น ย่อมเป็นไปตามทางแห่งกรรม

ท่านมหาเถระอุยยานิก ตอบรับรองด้วยความเต็มใจ และกล่าวซ้ำซาก
 เป็นคำคำเดียวว่า “ไม่ต้องวิตก ไม่ต้องวิตก”

สนทนากันอยู่พักหนึ่ง มีมหาเถระรูปหนึ่งชื่อ อ. วิมล พุทภาษากฤษ
 คล่องแคล่วเข้ามาหาท่านสังฆมนตรีแจ้งว่า ใครจะนิมนต์ไปชมกิจการ และ
 เยี่ยมเป็นเกียรติยศแก่สมาคมพระพุทธศาสนาระหว่างชาติ (International
 Buddhist Association) ซึ่งตั้งอยู่ข้างหน้าวัดอัมพวันารามนั่นเอง ท่านสังฆ-
 มนตรีแสดงความขอบคุณ และขอตัวจะมาในวันต่อไป เพราะวันนี้ ถึงเวลา
 จะต้องไปรับอาหารบิณฑบาตที่บ้านนาย อ. จันทุน

อาหารเพลที่บ้าน อุ. จันทุน เป็นการอสังขนาตใหญ่กว่าครั้งใดที่
เจ้าภาพได้กระทำถวายท่านสังฆมนตรีระหว่างอยู่ในพม่า เจ้าภาพได้นิมนต์
พระมหาเถระผู้ใหญ่ของพม่ารวม ๑๑ รูป มาร่วมกับคณะของท่านสังฆมนตรี
ด้วย พระมหาเถระ ๑๑ รูปนั้น เป็นที่นับถือบูชาของชาวพม่าทุกองค์ รวม
ทั้งมหาเถระ เจ้าอาวาสทุกแห่ง ที่พระภิกษุสามเณรไทย จะเข้าไปศึกษา
อาศัยอยู่ด้วย

ก่อนถึงเวลาอสังขนา ทำมกลางอุบาสกอุบาสิกา และพ่อค้าข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ที่เจ้าภาพเชิญมาร่วมบุญ ท่านสังฆมนตรีได้แจ้งความประสงค์ที่เดิน
ทางมาเพื่อการศึกษา และเพื่อพุทธสัมพันธ์ อันสาวกของพระพุทธเจ้าจะพึง
แสวงหาสัจธรรม และความเป็นมิตรร่วมกัน ต่อจากนั้น มีการสนทนาแลกเปลี่ยน
เรื่องความสัมพันธ์ทางศาสนากันในระหว่างมหาเถระกับท่านสังฆมนตรี

มีคำพูดของมหาเถระพม่าบางรูป ที่ควรบันทึกไว้ในที่นี้ คือ

มหาเถระเจ้าอาวาสวัดเวฬุวนารามพูดว่า ความสัมพันธ์
ในทางพุทธศาสนานี้ ประเทศพม่ากับลังกา มีระยะไปมาหาสู่
ต้องลงเรือข้ามทะเลไปไกลมาก ประเทศทั้งสองยังอุตสาห
สัมพันธ์ทางพุทธศาสนาต่อกัน อย่างใกล้ชิดมาตลอดประวัติ
ศาสตร์ ส่วนพม่ากับไทยมีแผ่นดินใกล้ชิดติดกัน ไปมาหาสู่กัน
ได้โดยง่าย แต่หาความสัมพันธ์ทางศาสนาต่อกันไม่ เพราะ
ฉะนั้น การเดินทางมาของท่านสังฆมนตรีคราวนี้ จึงนับเป็น
บุพพภาคที่ความสัมพันธ์ในทางศาสนาระหว่างประเทศ ได้เริ่ม
ต้น และจะเป็นทางช่วยให้ความเริ่มต้นของสัมพันธ์ในทางการ

เมืองเรียบร้อยต่อไปได้ด้วย จึงเป็นที่น่าพอใจ และควรที่เราทั้งหลายจะช่วยกันส่งเสริมให้แน่นแฟ้นต่อไป

ท่านสังฆมนตรีตอบรับความจริงนี้ และพูดว่า พิจารณาตามทางธรรม คนเราย่อมติดอดีต ติดอนาคตกันอยู่เสมอไป การติดเช่นนั้น จะทำให้ความรู้สึกเสียหาย เราทั้งหลายหาควรติดอดีต อนาคตอย่างใดไม่ ควรมุ่งอยู่แต่ปัจจุบัน หากขึ้นติดอนาคตเช่นนั้น เราทั้งหลายจะพากันจมอยู่ และพระสงฆ์ของเราท่านนี้จะคอยสอนคนทั้งหลายมิให้ติดอดีต อนาคต และพันธะต่าง ๆ ที่กล่าวนี้ได้

ต่อจากนี้ อ. จันทุน เจ้าภาพประกาศท่ามกลางสงฆ์ถึงความยินดีต่อการเจริญสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของท่านสังฆมนตรี ที่จะเป็นประโยชน์ใหญ่ต่อกิจการบ้านเมืองในภายภาคหน้า แสดงคำปวารณาในปัจจัย ๔ ระหว่างท่านสังฆมนตรีพักอยู่ และระหว่างการศึกษาของพระภิกษุสามเณรไทยทั้งหมด นอกจากนั้น แสดงความมุ่งหมายแห่งองค์การฟื้นฟูการศาสนาในประเทศพม่า ที่กำลังจัดการชำระพระไตรปิฎกอยู่ เพื่อให้ทันสังคายนาครั้งที่ ๖ แล้วกล่าวว่า การเดินทางมาของท่านสังฆมนตรีคราวนี้ก็ดี การที่ท่านสังฆมนตรีนำนักศึกษามาสู่พม่าคราวนี้ก็ดี ทางคณะสงฆ์ และองค์การศาสนาของประเทศนี้ ถือเสมือนหนึ่งว่า ท่านสังฆมนตรีได้ให้ความร่วมมือ ร่วมใจเป็นกำลังใจก่อให้เกิดสัมพันธ์ ควรแก่งานศาสนา และบ้านเมืองต่อไปในอนาคต

การอังกาสพระสงฆ์ที่บ้านนี้ มีพระภิกษุไทย ๓ สามเณรไทย ๑ ภิกษุเขมร ๑ และพระมหาเถระพม่าจากอารามต่าง ๆ อีก ๑๑ ผู้ถวายอาหารนอก

จากเจ้าภาพและพรรคพวก ท่านอุปทูตไทยได้ให้ข้าราชการสถานทูต มีสุบรรณ
เสวตมาลย์, สนั่น นาถบัญชา กับภรรยา และคุณนวลศรี นำอาหารไทย
ไปร่วมองคาสด้วย เสร็จจากภักติกิจ ท่านสังฆมนตรีได้ให้เบญจศีล พระสงฆ์
ไทยเจริญพระพุทธมนต์อนุโมทนา

กลับจากบ้าน อุ. จันทุน ๑๓.๐๐ ถึงที่พัก ๑๔.๓๐ น. เจ้าหน้าที่กระทรวง
การศาสนา นิมนต์ท่านสังฆมนตรีกับคณะไปนมัสการเจดีย์สันติภาพแห่งโลก
(World Peace Pagoda) ซึ่งตั้งอยู่ตำบลกาบาเอ กำหนดเป็นบริเวณทำสังคายนา
พระธรรมวินัยครั้งที่ ๖ (ใน พ.ศ. ๒๕๔๖ นับเป็นครั้งที่ ๑๕ ในประวัติศาสตร์
พุทธศาสนา แต่เป็นครั้งที่ ๖ ในประวัติศาสตร์พม่า) ทางทิศเหนือเมืองย่างกุ้ง
ห่างจากที่พักไปราว ๙ ไมล์ ถนนที่ผ่านด้านหนึ่งเป็นเนินดิน ด้านหนึ่งเป็น
สวนยาง ตัวเจดีย์ตั้งอยู่ในเนื้อที่ประมาณ ๑๓๐ เอเคอร์ (๒ ไร่ครึ่งเป็น ๑
เอเคอร์) เป็นที่สงวนที่รัฐบาลยอมยกให้ เป็นที่ประดิษฐานพระเจดีย์ และมี
โครงการจัดสร้างสังฆสภา มหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่ประชุมมหาบัณฑิตฝ่ายพระ-
พุทธศาสนา จัดเป็นศูนย์กลางพุทธธรรมของประเทศ

ที่ตั้งของเจดีย์สันติภาพ แต่ก่อนเป็นที่ตั้งเจดีย์สำคัญองค์หนึ่งของพม่า
ถูกสัมพันธมิตรระเบิดพังทลายเสียเมื่อคราวสงคราม เพราะทหารญี่ปุ่นได้มา
ยึดเอาที่โดยรอบเป็นที่ตั้งค่าย เมื่อเสร็จสงคราม รัฐบาลสหภาพพม่า (Union
of Burma) ได้ปรารภการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และการจัดทำสังคายนา
เป็นเบื้องต้น จึงอุทิศเงินจำนวนหนึ่ง บูรณะพระเจดีย์องค์นี้ขึ้นใหม่ แล้ว
ถางสถานที่ใหม่ทั้งหมด พูนดินให้สูงขึ้น เพื่อให้มองเห็นได้แต่ทางไกล ลง
มือก่อสร้างแล้วเสร็จ เปิดเมื่อวันศุกร์ที่ ๗ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ สังเกต
ดูที่ตั้งอยู่บนเส้นถนนสายเดียวกันระหว่างทิศเหนือกับทิศใต้ อันเป็นที่ตั้ง
มหาเจดีย์เกสธาคูชเวดากอง ตรงกันพอดี เมื่อยืนอยู่บนฐานของเจดีย์องค์หนึ่ง

จะมองเห็นมหาเจดีย์อีกองค์หนึ่ง ระยะทางระหว่างจากเหนือไปได้ ระหว่างที่ตั้งของมหาเจดีย์ทั้งสองประมาณ ๒๐ ไมล์

มหาเจดีย์สันติภาพ กล่าวกันว่าเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุของพระสารบุตรและพระโมคคัลลาน์ ได้รับมาจากประเทศอินเดีย ภายใต้คอเจดีย์ทำเป็นโพรง ๔ ภายในโพรงเป็นรูปเจดีย์อีกองค์หนึ่งรอบคอเจดีย์ สร้างพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์และพระอรหันต์ ๒๔ องค์ ข้างในองค์เจดีย์เป็นห้องเก็บวัตถุมีค่าเกี่ยวแก่พระพุทธศาสนา เช่น พระบรมสารีริกธาตุ พระทันตธาตุจำลอง พระพุทธรูปหินหยก เงิน ทองคำ พระคัมภีร์ และอื่น ๆ จำลองเป็นพิพิธภัณฑสถานพระพุทธศาสนา ผู้รักษาแจ้งว่าห้องนี้เป็นที่เก็บของมีค่า ตามปกติไม่ยอมเปิดง่าย ๆ ถ้าไม่ใช่ราชการพิเศษ แต่ได้เปิดให้ท่านสังฆมนตรีและคณะเข้าบูชา เขาห้ามจุดธูปเทียนข้างในองค์เจดีย์ เกรงจะเป็นเขม่าจับให้หมอง และบางทีเกรงจะเกิดอัคคีภัยด้วย

ในบริเวณมหาเจดีย์สันติภาพ รัฐบาลตั้งกองชำระพระไตรปิฎกฝ่ายฆราวาสเพื่องานสังคายนาครั้งที่ ๖ ตามที่บันทึกมาแต่ต้น ท่านสังฆมนตรีได้เข้าไปชมกิจการชำระพระไตรปิฎกนี้ จึงชอบบันทึกไว้ด้วย

กองชำระพระไตรปิฎก เป็นผู้ครองเรือนทั้งหมด อยู่ภายในโรงเรือนชั้นเดียว บันเป็นห้อง รว ๓๐ ห้อง มีผู้ทำงานราว ๑๐๐ คน หัวหน้ากองชำระอายุ ๗๙ ปี รูปร่างอ้วน แข็งแรง มีตำแหน่งเป็นมหาบัณฑิต เป็นชาวพม่าแท้ เคยบวชมาแล้ว ๒๕ พรรษา เป็นชาวเมืองมณฑลเระ รองหัวหน้าเป็นชาวสิงหล เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกสิงหลเป็นพิเศษ รูปร่างเล็ก ๆ แต่ประเปรียว เล่าว่าอาศัยอยู่ในประเทศพม่ามาตั้งแต่เยาว์ เดียวนี้เป็นชาวพม่า

ไปแล้ว นอกนั้นยังมีผู้ช่วยรอง ๆ ลงมา เลขาธุการกองชำระ เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ ที่เข้ามาแนะนำตัวต่อท่านสังฆมนตรีอีกราว ๑๐ คน เมื่อท่านสังฆมนตรีถามถึงอดีตแห่งชีวิต แต่ละคนแจ้งว่าเคยบวชเป็นพระกันมาคนละ ๑๐—๑๕—๒๐ ปีขึ้นไปทั้งนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ส่วนมาก เป็นคนเมืองพุกามและมัณฑเล ซึ่งอยู่ทางเหนือ คือเมืองหลวงเก่า สมัยที่พม่ายังไม่ได้เสียแก่อังกฤษทั้งนั้น และส่วนมากมีความสามารถพูดภาษาบาลีคล่องด้วยกันทุกคน

สังเกตและไต่ถามได้ความว่า กองชำระพระไตรปิฎกเป็นกองพิเศษ แยกจากกองตรวจซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุเป็นเอกเทศ ได้รับมอบงานจากรัฐบาลให้ลงมือชำระเป็นเบื้องต้น เมื่อชำระเสร็จสิ้นแล้ว ส่งส่วนชำระทั้งหมดให้แก่กองตรวจซึ่งพระภิกษุอีกต่อหนึ่ง คัมภีร์ชำระถือเอาฉบับของสิงหล ฉบับของสยาม ฉบับของสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society) และฉบับของพม่าเอง ที่จารึกไว้ในหินอ่อน ๑๒๕ แผ่น ที่กรุงมัณฑเล เมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ (ในประวัติศาสตร์พม่า) เป็นหลัก ส่วนพระไตรปิฎกของประเทศนอกนั้น เพียงถือเป็นเครื่องประกอบส่วนน้อย เมื่อชำระลงแบบแน่นอนแล้ว จัดพิมพ์เป็นอักษรพม่า (ภาษาบาลี) ฉบับหนึ่ง ทำเป็นอักษรโรมัน (ภาษาบาลี) อีกฉบับหนึ่ง แล้วแปลข้อความเป็นภาษาพม่าอีกหนึ่งฉบับ เสร็จแล้วแจกจ่ายไปทั่วโลก

ผู้ทำงานในกองชำระพระไตรปิฎก ได้รับเงินค่าบำเหน็จจากรัฐบาลเพียงพอแก่การครองชีพ เช่นตำแหน่งอัคกรมหาบัณฑิต ได้เงินเดือน ๆ ละ ๑,๐๐๐

รูป (ราว ๓,๐๐๐ บาท) คนอื่น ๆ ที่รองลงมา ก็ได้รับเพียงพอทุกคน ไม่ต้องเดือดร้อนกระวนกระวายหาอาชีพอื่นทำต่อไปอีก นอกนั้นรัฐบาลยังคงยอ สอดส่องความทุกข์สุขทางครอบครัว การเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ยอมให้เดือดร้อน ตลอดจนการเดินทางมายังสถานที่ชำระ ถ้าผู้ใดอยู่ไกลออกไป ก็จัดหาพาหนะ รับส่งให้หมดสิ้น เจ้าหน้าที่กองเลขานุการแจ้งว่า รัฐบาลต้องจ่ายเงินให้แก่ กองชำระพระไตรปิฎก ๔๔,๐๐๐ รูป (ราว ๑๔๒,๐๐๐ บาท) จำนวนเงินนี้คาด ว่าคงอยู่ในงบประมาณการสังคายนา ที่รัฐบาลอนุมัติให้มาแล้ว ๔๐ ล้านบาท (ราว ๑๒๐ ล้านบาท) กองชำระฝ่ายพระวาสนี้ กะว่าจะให้เสร็จทันออกพรรษา และกะว่าการชำระครั้งสองของพระภิกษุจะสำเร็จพอดีทันงานเริ่มสังคายนา ใน วันวิสาขะ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ (ปีที่พิมพ์หนังสือนี้คราวแรก)

ท่านสังฆมนตรีกับคณะออกจากเจดีย์สันติภาพราว ๑๖.๓๐ น. ตรงไป นมัสการมหาเจดีย์ชเวดากอง ซึ่งตั้งอยู่บนเนินเขาสิงคุตร บริเวณกลางใจ เมืองย่างกุ้ง ขณะรถวิ่งมองไปทางเหนือครึ่งหนึ่ง ทางใต้ครึ่งหนึ่ง ทำให้รู้ สึกว่ามหาเจดีย์ทั้งสองเป็นเจดีย์ทอง คือ มหาเจดีย์ชเวดากององค์หนึ่ง และ เป็นเจดีย์เงิน คือมหาเจดีย์สันติภาพ (ซึ่งโบกปูนขาวทั้งองค์) องค์หนึ่ง เหมือนหนึ่งเป็นมหาเจดีย์ฝาแฝด คู่บ้านคู่เมืองด้วยกันทั้งคู่

ผู้นำ พาท่านสังฆมนตรีกับคณะขึ้นนมัสการพระมหาเจดีย์ทางดั้นได้ คือดั้นถนนปาโกด้าอันเป็นทางกว้างเป็นทางขึ้นของประชาชนทั่วไป ก่อนจะ ขึ้นสู่อุปัฏฐการของมหาเจดีย์ต้องถอดรองเท้าและถุงเท้าทั้งหมด พึงระลึกไว้ด้วยว่า ในประเทศพม่านั้น ก่อนจะเข้าสู่อุปัฏฐการของปูชนียสถาน เช่นอุปัฏฐารวัด ทุก คนต้องถอดรองเท้าและถุงออกสิ้นเชิง ถ้าหาไม่ พม่าถือเป็นการไม่แสดงความ เคารพ ผิดธรรมเนียมของชาติ ควรแก่การติเตียน

ขณะที่ท่านสังฆมนตรีไปถึง คงจะมีคนรู้จักกันโดยมาก จึงเห็นอุบาสก
อุบาสิกามายืนเรียงรายคอยกราบไหว้บูชาพระภิกษุ คณะของท่านสังฆมนตรีซึ่ง
ไปจากเมืองไทย ท่านเซอร์ อุเต็งหม่อง ประธานศาลฎีกา เป็นหัวหน้าใหญ่ดู
แลรักษาพระมหาเจดีย์อยู่ในขณะนั้น ได้จัดขบวนช้างและขบวนม้า มารับ
ท่านสังฆมนตรี ตั้งแต่เชิงบันไดทางเข้าไปจนถึงลานพระเจดีย์ กะว่าต้องเดิน
ไปตามชั้นบันไดประมาณ ๕๐๐ ชั้น ทั้งสองข้างทาง นอกจากมีคนคอยมาไหว้
พระไทย ยังมีร้านขายของเครื่องบูชา ดอกไม้ รูปเทียน หนังสือ และ
ของที่ระลึกต่าง ๆ ตลอดทาง มองดูคนขอทานและคนเป็นโรคติดต่องซึ่งเข้าใจ
ว่าจะมีเช่นที่เชิงบันไดพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี และที่มหาเจดีย์ภูเขาทอง
ของเรา ก็ไม่ได้เห็น และตลอดเวลาที่อยู่ในประเทศพม่า ไม่เคยพบคนขอทาน

ท่านสังฆมนตรี พาคณะพระภิกษุสามเณรที่ติดตามเดินทักษิณาวรรต
มหาเจดีย์ ๑ รอบ แล้วสวนดอกไม้วาทนาถา นมัสการพระมหาเจดีย์ ดอกไม้สด
หลายชนิด และเครื่องบูชาต่าง ๆ ที่อุบาสกอุบาสิกา และท่านอุปัชฌาย์พม่า
ประจำประเทศไทย จัดถวายไปจากเมืองไทย ท่านสังฆมนตรีถวายเป็นพุทธร-
บูชาที่มหาเจดีย์สันติภาพ และที่มหาเจดีย์เกษราตุชเวดากองนี้ทั้งหมด

เสร็จนมัสการ ท่านสังฆมนตรีปราศรัยกับท่านเซอร์ อุเต็งหม่อง
หัวหน้าผู้รักษาผลประโยชน์ของมหาเจดีย์ ถึงเรื่องการซ่อมแซมต่อไปว่า ควร
จะรักษาศิลปของพม่าแต่เดิมไว้ให้ได้ ขออย่าคำนึงถึงแบบอย่างตะวันตก และ
กล่าวว่า แบบอย่างของตะวันตกปัจจุบันนี้ ได้ทำให้เด็กหนุ่มสมัยใหม่ มีจิตใจ
เสื่อมโทรมไปเป็นอันมากแล้ว ขอให้เจ้าหน้าที่ของมหาเจดีย์ช่วยคำนึงถึงเหตุ
นี้ด้วย

ต่อจากนั้น อู. จันทุน ซึ่งเป็นผู้พา พาท่านสังฆมนตรีกับคณะ ไปนมัสการมหาเถระรูปหนึ่ง เป็นเถระผู้ใหญ่ มีคนนับถือทั่วประเทศพม่า รัฐบาลนิมนต์มาจากสำนักบญฺเฐาแห่งหนึ่งทางกรุงมณฑล เพื่อขอให้ร่วม งานการสังคายนาครั้งที่ ๖ มหาเถระรูปนี้เรียกกันว่า พระมหามุนี มีอายุ ๘๐ ปี ชรามากแล้ว แต่ลักษณะยังอ้วนขาวแข็งแรงสดชื่นอยู่ ดูเป็นผู้มีใจเย็น ทรงคุณวิทยา มีอารมณ์เรียบ น่ารัก น่ายุชา อย่างยิ่ง ที่พักของท่านมหาเถระ ไม่ได้ความว่าเป็นวัดชื่อใดชื่อหนึ่งโดยเฉพาะ หากเป็นแต่พุทธสถาน อยู่ภายในบริเวณของมหาเจดีย์ชเวดากอง ตั้งอยู่ที่ลานเจดีย์ชั้นล่าง ไปข้างตะวันตก มองเห็นได้ชื่อว่า “คณะพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (World's Fellowship Buddhist Council)” จึงเข้าใจว่าสถานที่นั้น คงเป็นสำนักชั่วคราวขององค์การ พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ในเกาะลังกา เหมือน กับที่มีสาขาอยู่ในเมืองไทย บริเวณพุทธสถานแห่งนี้ เป็นตึกปนไม้ยาวใหญ่ ชั้นเดียว ท่านมหามุนีเถระพำนักอยู่ด้านหนึ่งของโรงเรียนแห่งนี้

มีพระภิกษุหนุ่มนามว่า โกวิท กับเพื่อนภิกษุอีก ๓ รูป ทราบว่าเป็นเลขานุการส่วนตัวหรือเป็นอุปฐากของท่านมหามุนี และคณะอุปาสก หลายนคนออกมาต้อนรับ นำท่านสังฆมนตรีเดินผ่านเข้าสู่ห้องโถงใหญ่ภายใน ตัวตึก แล้วเลี้ยวซ้ายถึงบริเวณที่พักของท่านมหามุนี

ท่านมหามุนี ห่มจีวรสีรัก จับกับผิวขาวของร่างกาย จึงมองเห็นถนัดแต่ไกล นั่งคอยครึ่งพักอยู่บนเก้าอี้ซึ่งทำด้วยไม้ ท่านสังฆมนตรี ตรงเข้าไปกราบแทบเท้าด้วยความเคารพ ท่านมหามุนียื่นมือเข้ามาจับที่ไหล่ อันเป็นเครื่องหมายแสดงความพอใจและรักใคร่ เหมือนพ่อแม่ที่แสดงความ ยินดีต่อลูกหลาน ผู้เดินทางมาจากทางไกล และคงแสดงเมตตาจับอยู่ที่ไหล่ ของท่านสังฆมนตรีอย่างนั้นไม่ยอมปล่อย จนกระทั่งกราบลากลับ

ท่านหมานูนี้ ปราศรัยได้ถามทุกข์ภัยในการเดินทาง การพักอยู่ อายุ พรรษา ตำแหน่ง ฐานะที่มีอยู่ในเมืองไทย ว่าเป็นใหญ่ที่เท่าไรในเมืองไทย และถามถึงความประสงค์อย่างไรที่อุตสาหะเดินทางมาจนถึงประเทศพม่า เมื่อได้ทราบความประสงค์การเดินทางเป็นเรื่องส่วนตัวของท่านสังฆมนตรี และความเป็นไปของคณะสงฆ์ในเมืองไทย ซึ่งท่านสังฆมนตรีเล่าถวายให้ฟังแล้ว ท่านหมานูนี้ก็แสดงความพอใจ ในกิจการของคณะสงฆ์ไทย และความเป็นเอกราชของไทยที่ดำรงอยู่มาได้

ตอนหนึ่ง ท่านหมานูนี้ถามท่านสังฆมนตรีว่า ไทยรักษาเอกราชไว้ได้ เพราะอะไร ? ท่านสังฆมนตรีตอบว่า เป็นเพราะบุญ ท่านหมานูนี้สงสัยคำตอบ จึงซักว่า ทักกล่าวว่าเป็นเพราะบุญนั้น ใครเล่าเป็นผู้บุญ องค์พระมหากษัตริย์ ผู้เป็นอัครศาสนูปถัมภก เป็นผู้บุญอย่างนั้นหรือ หรือว่าคนไทยเป็นผู้บุญ ท่านสังฆมนตรีตอบถวายว่า มิใช่ใครเป็นผู้บุญโดยเฉพาะ ทงองค์พระมหากษัตริย์ ทังราษฎร พสกนิกรของพระองค์มีบุญร่วมกัน อาศัยซึ่งกันและกัน หาใช่ผู้ใดมีบุญเป็นโดยเอกเทศไม่ ก่อนกราบลากลับ ท่านสังฆมนตรีขอเครื่องระลึกอย่างหนึ่ง เพื่อนำฝากคนไทย ท่านหมานูนี้จึงให้เมตตาทรรพ แก่ท่านสังฆมนตรี

ใกล้บริเวณที่พักของท่านหมานูนี้ ออกมาข้างหน้า มีโรงธรรมบริเวณกว้างใหญ่คาดว่าบรรจุคนไม่น้อยกว่า ๕,๐๐๐ คน ก่อสร้างด้วยไม้ มิได้ยกพื้น นอกจากส่วนอันเป็นที่เทศนา และส่วนซึ่งเป็นที่นั่งของพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น ท่านสังฆมนตรีถือโอกาสเข้าเยี่ยมธรรมศาลาแห่งนี้ และได้เทศนา แก่อุบาสกอุบาสิกาที่มาประชุมอยู่ที่นั่นประมาณ ๑,๐๐๐ คน

ได้ความว่าธรรมศาลาแห่งนี้เพิ่งตั้งขึ้น ตั้งแต่ท่านมหมุนีเดินทางจาก
มณฑลมหาพิภยอยู่ที่นั่นราว ๖ เดือนมาแล้ว ตามปกติ ท่านมหมุนีเทศนาสั่งสอน
แก่คนเหล่านี้ เวลา ๑๙.๐๐ น. ทุกวัน วันละ ๒ ชั่วโมง ถ้าเป็นวันพระ ว่า
มีคนมาฟังธรรมถึง ๕,๐๐๐ คน วันปกติเช่นวันที่ได้เห็นมีประมาณ ๒๐๐ คน
ต้องใช้ขยายเสียง จึงจะฟังกันได้ทั่วถึง

ได้เห็นพระมหมุนีแสดงธรรมวันนี้ เห็นแปลกอย่างหนึ่ง ตามปกติ
ท่านเป็นผู้ชราเดินประคองตัวคนเดียวไม่ได้ ต้องมีศิษย์เดินให้เกาะคอมาทั้ง
สองข้าง เมื่อมาถึงที่แสดงธรรมก็ทักทายปราศรัย อุบาสกอุบาสิกาเป็นธรรม
นิยมก่อน แล้วลงมือเทศนา ไม่มีการขอศีลและให้ศีล เห็นจะเป็นเพราะ
เทศน์กันทุกวันและมาฟังกันอยู่ทุกวัน ให้ศีลกันครั้งเดียวเช่นในวันพระก็คง
จะพอกระมัง เทศนาของท่านมหมุนีนั้น มีเจ้าหน้าที่อัดใส่เส้นลวดไว้ และ
อัดทุกครั้งตลอด ๖ เดือน ที่ล่วงมาแล้ว ท่านเทศนาปากเปล่า พูดเสียงเรียบ
เสมอกัน พูดได้ติดกันไม่เว้น และพูดอยู่อย่างนั้นราวชั่วโมงเศษ ระหว่าง
เทศนาได้แสดงภาพเป็นทำนองทัศนศึกษา ให้เห็นภาพเป็นจริงด้วยตาตนเอง
ภาพที่แสดงประกอบเทศนาวันนั้น ได้ความว่าเป็นเทศนาเรื่องบัญญัติ หรือ
สมมุติ

ระหว่างเทศนา เห็นแปลกอีกอย่างหนึ่งคือ ผู้เทศนาหยุดถาม
ผู้ฟังเป็นครั้ง ๆ ผู้ฟังเมื่อได้ยินคำถาม ก็รองรับเป็นคำตอบขึ้นพร้อม
กัน มีความอย่างเดียวกัน ทำนองเดียวกับร้องสาธุของเรา ฟังเสียง
ดังลั่นโรงธรรมไปหมด บางขณะระหว่างเทศน์ยังไม่จบ ผู้เทศนา
ลุกออกจากธรรมาสน์ เดินไปตามยกพนท่งยืนเข้าไปในหมู่คนฟัง
เมื่อท่านมหมุนีจะออกไปสู่ยกพนท่งคราวใด ก็มีคนคอยเป็นไม้เท้า

ขนาบข้างขณะเดิน ท่านมหาหมื่นมองดูทางซ้ายขวา ได้ถามหวัช
ธรรมไปคัวย พิศุทธสนาอย่างนี้ ว่าไม่ค่อยมีในหมู่พระเถระชั้น
น้อย หรือในทักคนพ่งน้อย

เห็นแล้วให้รู้สึกว่าเป็นพิธีทำให้ผู้สอนกับผู้รับสอนได้เข้าใจลึซิดเกิด
ความสนิทสนมทางใจ จึงให้เลื่อมใสเพื่อรับสพระธรรมมากขึ้น ท่านสังฆ-
มนตรี ออกจากบริเวณมหาเจดีย์ชเวดากอง ราว ๒๑.๓๐ น.

วันพุธที่ ๑๘ มิถุนายน

เช้าวันนี้ ฝนตกๆ หยุดๆ เกือบเป็นฝนตกพรำตลอดวัน ท่านสังฆ-
มนตรีกับคณะไปวัดพระยาจีใต้ อันเป็นสำนักศึกษาใหญ่ทางคันถธุระอีกแห่ง
หนึ่งของพม่าทางทิศตะวันตก ด้วยความประสงค์จะนำพระมหาปาเพ็ญผาก
ศึกษาไว้อย่างสำนักแห่งนี้

ท่านมหาเถระผู้เป็นเจ้าอาวาสอายุราว ๕๐ ปี ดูยังหนุ่มแข็งแรง เป็น
มหาเถระที่เคยชอบพอกับท่านสังฆมนตรีมาแต่คราวที่ท่านเดินทางนำพระไตร-
ปิฎกมาพม่าเมื่อปีกลาย ขณะไปถึงท่านมหาเถระไม่อยู่ ทราบว่าออกไปสอน
ธรรมตามเวลา แก่พระภิกษุสามเณร

พอทราบว่าท่านสังฆมนตรีไปนมัสการ ก็ละธุระนั้นไปหา ท่านสังฆ-
มนตรีนำเครื่องชุดน้ำชาถวายท่านมหาเถระ ๑ ชุด เช่นเดียวกับที่ได้ถวาย
พระมหาเถระที่วัดอัมพวนาราม สังเกตเห็นท่านมหาเถระทั้งสองอาวาส เมื่อ
รับชุดน้ำชาแล้ว มีความสนใจและถามถึงวิธีใช้ ที่ต้องเป็นดังนี้ เพราะ
พระสงฆ์พม่าไม่มีเครื่องใช้ทั้งดงามมีราคาเช่นเครื่องชุดน้ำชา เหมือนกับที่
พระสงฆ์ไทยมี แต่ละวัดแต่ละแห่งที่ผ่านไป เห็นใช้ถ้วยน้ำชาเป็นถ้วยเล็กๆ
ทำในพม่าคล้ายถ้วยน้ำพริกเหมือนกันหมด ไม่ว่าเจ้าอาวาสหรือลูกวัด ได้

ความอีกอย่างหนึ่งว่า พระพม่าไม่ค่อยจันท้าชา จึงไม่ค่อยได้เอาใจใส่ใน ภาชนะประเภทนี้ สุดแต่มีอยู่ ก็ใช้กันไป ไม่กำหนดถึงความสะอาด หรือความ งามของเครื่องใช้

วัดพะยาจีได้เป็นวัดใหญ่ ตั้งอยู่บนเนินไม้แออัดเหมือนวัดอัมพวนาราม ที่ไปมาเมื่อเช้าวัน มองจากเนินเห็นเมืองอย่างกึ่ง ๔ ทิศ ดูจะเหมาะแก่การเป็น สถานศึกษา มีโรงเรียนใหญ่ ๒—๓ หลัง ในวัดนี้ตั้งอยู่บนเนินทราย อากาศ และทิวทัศน์ดีกว่าวัดแห่งใดที่ผ่านมา

ท่านสังฆมนตรี ประารภเรื่องสำนักศึกษาแก่ท่านมหาเถระว่า ครั้งแรก จะให้อยู่รวมศึกษาที่วัดสาสนนุคหะ ๑ รูป และที่วัดอัมพวนาราม ๒ รูป แต่ รู้สึกว่าการอยู่รวมกันจะเสียประโยชน์แห่งการเล่าเรียน โดยเฉพาะคือการ เรียนภาษาพม่าและภาษาบาลี เกรงว่าจะมีแต่พูดภาษาของตัวเองกันเสีย จึง ตกลงให้แยก และขอแยกรูปหนึ่งฝากไว้ที่นี้ คือพระมหาบำเพ็ญ ท่านมหา เถระเจ้าอาวาสแสดงอาการต้อนรับด้วยความยินดี และปรารถนาใครจะส่งพระ ที่ได้อบรมดีแล้วไปศึกษาในเมืองไทยบ้าง เพื่อเป็นการตอบแทนความสัมพันธ์ ที่ท่านสังฆมนตรีได้อุตสาหะส่งนักศึกษามา

เสร็จจากการฝากฝัง ท่านสังฆมนตรีได้ปรารภถึงการศึกษาคันถธุระ ภายในวัด ท่านมหาเถระกรุณาเล่าให้ฟังว่า ที่วัดนี้มีพระภิกษุสามเณรร่วม ศึกษากันอยู่ถึง ๕๓๐ รูปเศษ ฟังแล้วรู้สึกตกใจ เพราะคาดไม่ถึงว่าจะมี จำนวนมากมายถึงเพียงนั้น ดูสถานที่เรียนก็มองไม่เห็น นอกจากโรงเรียน สร้างกันขึ้นใหม่เพียง ๒ หลัง ภายหลังได้ความว่าภิกษุสามเณรพม่าเรียนกัน ตามหน้ากุฏิของตนส่วนหนึ่ง และไปเรียนที่โรงเรียนอีกส่วนหนึ่ง บทเรียนใด

ที่ไม่สำคัญอาจารย์ให้บทเรียนนั้นไว้แล้ว อาจารย์ไปสอนที่อื่นต่อไป ส่วนพวกที่ไปเรียนในโรงเรียนนั้นเล่า ก็ทำกันเป็นผลัด ในวันหนึ่ง ๆ ท่านมหาเถระบอกว่า มีเรียนกันถึง ๔ เวลา ดูเป็นงานหนักไม่ใช่เล่น แต่ก็ยังอุตส่าห์ทำกันได้เพื่อประโยชน์ของพระศาสนา

ตอนหนึ่ง ท่านสังฆมนตรีได้ถามถึงเรื่องนิกายของคณะสงฆ์พม่า ท่านมหาเถระกรุณาเล่าให้ฟังว่า ขณะนี้มีนิกายสงฆ์พม่าอยู่ ๓ นิกายด้วยกัน คือ สุธรรมนิกาย ชเวคยีนิกายและทวารนิกาย

ประวัติความเป็นมาของนิกายทั้ง ๓ เท่าที่ได้ฟังท่านมหาเถระเล่า มีดังนี้

สุธรรมนิกาย เป็นฝ่ายพระสงฆ์หมู่ใหญ่ ผู้ไม่นิยมนับถือพระวินัยอย่างเคร่งครัด ตั้งชื่อนิกายเอาตามชื่อสุธรรมศาลา ที่พระเจ้ามิงดงทรงรับสั่งให้สร้างเป็นที่ประชุมสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์รวมการแตกแยกทั้งหลายเข้าเป็นอันเดียวกัน นิกายนี้เห็นจะเทียบได้ทำนองเดียวกับมหานิกายของเรา เพราะเป็นพระสงฆ์หมู่ใหญ่ และไม่สู้เคร่งครัด

ชเวคยีนิกาย นิกายนี้ตั้งตามชื่อของท่านสังฆราชองค์หนึ่งชื่อ คยีน ผู้แตกแยกออกจากสุธรรมนิกาย นับถือวินัยเคร่งครัด เช่นห้ามมิให้พระเป็นหมอดู ห้ามมิให้รับเงิน มิให้ซื้อขาย มิให้สวมรองเท้าในอุโบสถวัด และมิให้ฉันหมากในเวลา นอกเพล เป็นต้น นิกายนี้เป็นพระสงฆ์หมู่ย่อย ทำนองพระนิกายธรรมยุติกของไทย

ทวารนิกาย นิกายนี้ตามคำมหาเถระแล้วว่า พระภิกษุใน
นิกาย แต่เดิมมาเวลาบูชาพระรัตนตรัยเปล่งเสียงว่า กาย
ประณาม วจีประณาม และมโนประณาม ผู้ตั้งนิกายใหม่ ให้
เปลี่ยนคำเปล่งบูชาใหม่ว่า กายทวาร วจิตวาร และมโนทวาร
นิกายนี้จึงชื่อว่าทวารนิกาย เกิดขึ้นเมื่อเสียพม่าได้ให้แก่อังกฤษ
แล้ว ผู้ตั้งนิกายชื่อ อุ อุกยสมาลา ชาวเมืองทिनสตะ จากเมือง
ย่างกุ้ง ไปทางทิศตะวันตกราว ๑๐๐ ไมล์

ออกจากวัดพระยาจีใต้ เวลา ๑๐.๔๕ น. ท่านสังฆมนตรีพร้อมด้วย
คณะ ไปฉันอาหารเพลที่บ้านนาย อุ. บาติน พ่อค้าไม้และข้าวสาร เป็น
คหบดีใหญ่ มีภิกษุชั้นผู้ใหญ่พามาร่วมฉันด้วย ๕ รูป ในจำนวน ๗ รูป
ที่เป็นผู้ชำนาญในโอวาทานุสาสนี เป็นผู้แทนของกลุ่มมหาเถระ ๖๐ รูป ซึ่ง
เป็นกรรมการที่รัฐบาลนิมนต์มาประชุมทำสังคายนาครั้งที่ ๖ เมื่อเสร็จฉัน
ภิกษุพม่าสวดอนุโมทนา ท่านสังฆมนตรีให้ศิษย์ที่ติดตามอาราธนาศีล แล้ว
อนุโมทนาก่อนกลับ ท่านสังฆมนตรี ออกปากฝากสามเณรเฝ้า แก่ อุ. บาติน
ผู้เป็นเจ้าภาพในวันนั้น

ขอบันทึกเพิ่มเติมไว้ในที่นี้ว่า การเดินทางไปพม่าคราวนี้ ท่านสังฆ-
มนตรี ได้สั่งให้ช่างจัดหล่อพระพุทธรูปจำลอง รูปพระแก้วมรกต และ รอย
พระพุทธรบาทติดไปประมาณ ๒๐๐ องค์ นอกนั้นมีภาพรูปพระมหาเวสสันดร
ชาดก และภาพปูชนียวัตถุโบราณสถานในเมืองไทยติดไปอีกเป็นจำนวนร้อย
เมื่อไปถึงที่ใด ท่านสังฆมนตรีกรุณานำสิ่งของเหล่านี้ออกถวายและแจกในที่
นั้น เพื่อเป็นเครื่องระลึก และเป็นทางเจริญศรัทธาปสาทะแก่ชาวพม่าเป็น
อันมาก

กลางวัน พักผ่อนถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. ท่านสังฆมนตรีไปวัดพระยาจิ
ได้อีกครั้งหนึ่ง เพื่อการสอนพระธรรมวินัยของพระมหาเถระ และดูการ
ประชุมครุธรรมวินัย ซึ่งเป็นพระภิกษุมีจำนวน ๕๐ รูป ของอาวาสนี้ สังเกต
เห็นได้ว่าไม่ว่าท่านสังฆมนตรีจะไปอยู่ที่ใด ก็มักมีพระภิกษุสามเณรในที่นั้นชอบ
มาดูความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ไทยอยู่แน่นขนัดทุกคราวทุกแห่ง แม้ว่าบาง
แห่งบางที่ ท่านสังฆมนตรีจะแสดงความคิดเห็นในเรื่องของพระศาสนา
การศึกษาเล่าเรียน ระเบียบการปกครอง และการสร้างวัดวาอารามอย่างหนึ่ง
อย่างใดเป็นเวลานานก็ดี พระภิกษุสามเณรพม่าเหล่านั้นก็ทนนิ่งแสดงความเอา
ใจใส่ แสดงความเคารพอยู่มิได้เสื่อมสักแห่งเดียว เช่นวันนี้เป็นต้น ท่านสังฆ-
มนตรี สนทนากิจการของพระศาสนากับท่านมหาเถระอยู่จนใกล้ค่ำ พระภิกษุ
สามเณรพม่าเหล่านั้นก็ไม่ยอมห่าง ทำให้รู้สึกว่าการเดินทางมาพม่าของท่าน
สังฆมนตรีคราวนี้ เป็นที่เอาใจใส่ของพระภิกษุสามเณรพม่า และอุบาสก
อุบาสิกา คล้ายกับว่าเป็นภาพครั้งแรกที่เขาเพิ่งพบได้ในประวัติการศาสนาของ
เขา และอาจไม่มีหวังว่า จะได้พบปะต่อไปอีกเมื่อไร จึงเป็นภาพที่น่าสำนึก
และน่าชื่นใจ

กลับจากบ้าน อุ. บาติน มีเวลาเหลืออยู่ยังไม่ใกล้ค่ำ ท่านเจ้าคุณสังฆ-
มนตรีได้อนุญาตให้ศิษย์เที่ยวดูเมือง ใช้เวลาราว ๓ ชั่วโมง เที่ยวดูเมือง
อย่างกุ่ม ขอบันหักไว้เท่าที่เห็นในรายงานนี้

เมืองย่างกุ้งนั้น จริงอยู่เมื่อเทียบกับเมืองอื่น ๆ ของพม่าทาง
เหนือ เช่น มัณฑะเลย์ จะเห็นว่าเป็นที่ราบลาดลงสู่แอ่ง แต่กระนั้นก็ยังอยู่ที่
เชิงแผ่นดินอันเป็นเนินสูงอยู่นั่นเอง เนินที่กล่าวนี้ชื่อว่า สิงคุตระ ยอดเนิน
คือที่ตั้งมหาเจดีย์เกสราตชเวดากอง เมื่อยืนอยู่ที่ใดที่หนึ่งในเมืองย่างกุ้ง
แล้ว ก็จะได้เห็นมหาเจดีย์นั้นตั้งอยู่ในที่สูง เด่นกว่าเจดีย์องค์ใด

อาศัยที่แผ่นดินเมืองย่างกุ้งเป็นเนิน ถนนหนทางจึงเป็นหลืบและราบ
บางแห่งวกเว้าเข้าสู่ทะเลสาบ ซึ่งมีอยู่เป็นแห่ง ๆ ในตัวเมือง เช่น ทะเล
สาบวิกตอเรีย กว้างใหญ่มีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า ๒-๓ ร้อยไร่ เป็นทะเลสาบมี
ชื่อเป็นแหล่งสำราญของนักท่องเที่ยวทั้งหลาย ทะเลสาบวิกตอเรียตั้งอยู่
ระหว่างทางจากสนามบินมิงคลาดอน จะเข้ามาสู่ตัวเมือง มองดูรูปถนนที่ตัด
ตามความความสูงต่ำของแผ่นดิน จึงรู้สึกเหมือนหนึ่งถนนนั้นตัดเข้าไปสู่ช่อง
ป่าทั้งสองข้างทางมีพืชพันธุ์นานาชนิด ขึ้นปกคลุมเขียวชอุ่มโดยตลอด ทำให้
เกิดความรู้สึกขณะผ่าน เปลี่ยนไปทุกขณะไม่น่าเบื่อหน่าย ผู้ที่เคยเที่ยวเมือง
ในเกาะอังกฤษและเกาะญี่ปุ่น จะเห็นว่าถนนในย่างกุ้งมีส่วนคล้ายอยู่หลายตอน
ถนนตามที่ราบ อังกฤษได้ลาดยางทำอย่างกว้างขวางไว้แทบทุกสาย อนึ่ง ด้วย
เหตุที่ย่างกุ้งเป็นเมืองตั้งใหม่ ในสมัยอังกฤษปกครอง อังกฤษจึงวางแผนผัง
เมืองเป็นแบบโปร่ง ดัดถนนให้เป็นระเบียบเสียก่อนแล้วจึงสร้างเมือง ดังนั้น
เมืองย่างกุ้งจึงไม่แออัด มีระเบียบ ไม่มีชอกมุ่มที่สกปรกซ่อนอยู่เบื้องหลัง
ตึกใหญ่ ถ้าจะมีสิ่งใดไม่สะอาดตา สิ่งนั้นก็มีให้เห็นอยู่ข้างหน้า มิได้ซ่อนอยู่
ข้างหลังเหมือนกรุงเทพฯ

ย่างกุ้งมีพลเมืองราว ๒ แสนคน อยู่ภายในเนื้อที่ไม่น้อยกว่ากรุงเทพฯ
ดังนั้น ความแออัดจึงไม่มี เมื่อเล่นรถไปตามถนนสายสำคัญต่าง ๆ มองเห็น
ตึกรามบ้านเรือนที่อังกฤษสร้างไว้ให้โตใหญ่ทั้งนั้น แต่ก็มีตึกที่ทำการมากแห่ง
ซึ่งเมื่ออังกฤษออกจากพม่าไปแล้วพม่าก็เอายอดแหลมตามแบบปราสาทของตน
มาต่อยอดตึกของอังกฤษ กลายเป็นตึกแบบพม่าปนฝรั่ง บางแห่งตามถนนบาง
สายที่ควรจะอวดชาวต่างประเทศได้ แต่กลับมีบ้านเล็กเรือนน้อยออกมาปลูก

กันอยู่โดยเปิดเผย ทำให้เสียความงามไปเป็นอันมาก ความจริงปรากฏว่า คนเหล่านี้ต้องหนีภัยการเมือง คือ กบฏชายแดนเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองหลวง อย่างไรก็ดี ถ้าหากว่าพม่าไม่สามารถรักษาระเบียบเดิมที่อังกฤษวางไว้ให้ได้แล้ว ความงามและความสะอาดของย่างกุ้งก็จะเสียไป น่าเสียดายอยู่

ย่างกุ้ง มีที่เที่ยวน้อยสำหรับคนชอบสนุก ย่างกุ้งไม่มีสถานอบายมุข เกือบทุกสถานเหมือนในกรุงเทพฯ นักสุราจะหาสุราดื่มได้ยาก นักเดินร่ำจะหา ที่ยึดแข้งยึดขาเกือบไม่ได้ นอกจากตามไฮเต็ลใหญ่ ๆ, ร้านตัดผม ร้านเครื่องสำอางมีเกือบนับได้ เดินไปตามถนนไม่ต้องกลัวรถจะชน เพราะรถยนต์มีน้อย เหลือเกิน นอกจากนั้นการจราจรบางแห่งเป็นแบบ One way traffic มุมถนนบางสายมีป้ายบอกว่า ที่นี้ได้มีรถยนต์ชนคนตาย หรือ ภัยจากการขับขี รถยนต์อื่น ๆ เมื่อปีนั้นเดือนนั้นรวมแล้วเท่านั้นราย ป้ายนั้นยกขึ้นเป็นป้ายใหญ่ ให้มองเห็นเป็นเครื่องสำนึกสำหรับผู้ใช้นยานพาหนะอยู่เสมอ

การจัดตลาด เจ้าหน้าที่ทำไว้เป็นแผนก เช่น ตลาดสด ตลาดแห้ง ตลาดผ้า ตลาดแขก ตลาดจีน ไม่อยู่รวมกัน ตามร้านตลาดนั้น ๆ มีเครื่องหมายให้เราเห็นว่า อาชีพของแขกชนหน้า อาชีพชาวพม่า แต่ไม่สมกับที่กล่าวกันว่า ถ้าจะไปดูแขกให้ไป ดูเมืองพม่า (ถ้าจะดูจีนให้ไปดูเมืองไทย) เพราะว่าแขกที่กล่าวว่ามีมากในเมืองพม่านั้น จะเทียบกับจำนวนคนจีนในกรุงเทพฯ ไม่ได้เลย อนึ่ง มีเสียงว่าหัวใจเศรษฐกิจของพม่า แขกเป็นผู้ถืออยู่ในเมืองไทย เราได้เคยเห็นจีนเป็นเจ้าตลาดมาอย่างไร ในย่างกุ้ง เราก็ได้เห็นแขกเป็นเจ้าตลาดอยู่อย่างนั้น ในเมืองไทยสกปรก

เพราะคนจีน จะมองไปทางไหนเห็นมีแต่คนจีน และเห็นช้างปอง
ฉั่นไค ในอย่างกึ่งจะได้เห็นความวุ่นวายของแขกและวัดศาสนา
ของแขกเช่นเดียวกัน ตามสถานที่ที่กว้าง หรืออุปการของที่ทำ
การหลายแห่ง มีพวกแขกกาลังค์เข้าไปบำเพ็ญพรตกันอยู่เต็มไป
หมด ตามถนนบางสายอำนาจว้ของแขกยังเห็นเดินเพ่นพ่าน
อยู่มากเหมือนในกรุงเคลี เมืองหลวงของอินเดี๋ย และยังมีกลิ่น
เนย กลิ่นน้ำมันตานี ให้เราดมอยู่ได้ทั่วเมืองอย่างกึ่ง

ภาพที่ได้เห็นในเมืองอย่างกึ่งอีกภาพหนึ่งคือ เรื่องเจดีย์ที่มีคนชอบพูด
กันว่า ถ้าไปพม่าจะได้เห็นเป็นเมืองของเจดีย์ จนฝรั่งเอาไปเขียนรับรอง
ไว้ว่า เป็นดินแดนของเจดีย์จริง ๆ ในข้อนี้ ขอบันทึกว่า ถ้าเพียงไปเห็น
เมืองอย่างกึ่งจะไม่ได้เห็นเจดีย์มากอย่างที่เขาว่านั้น ที่ฝรั่งเอาไปเขียนว่าพม่า
คือดินแดนแห่งเจดีย์ เห็นจะหมายเอาที่กรุงมณฑลเมืองหลวงเก่าหรือที่เมือง
พุกาม ที่มีมณฑลมีพระเจดีย์ไม่น้อยกว่า ๒ แสนองค์ เจดีย์เหล่านั้น บรรดา
กษัตริย์และคฤหบดีสร้างกันไว้ เพื่อส่งเสริมบารมีของตน เช่นกษัตริย์กรุง
ศรีอยุธยาชอบสร้างวัดเป็นต้น เจดีย์ที่กรุงมณฑลบางแห่งสร้างกันไว้เป็นกลุ่ม
ถึงกับว่าเวลาฝนตก เข้าไปอยู่ในกลุ่มเจดีย์นั้นแล้ว เมล็ดฝนไม่สามารถตก
ลงมาเปียกได้ ฝรั่งและคนทั้งหลายจึงเอาภาพของมณฑลที่เห็นไปเขียนว่า
เป็นเมืองเจดีย์ด้วยประการฉะนี้ แต่ถ้าพูดเฉพาะในอย่างกึ่ง ไม่ใช่เช่นนั้น
อย่างกึ่งมีเจดีย์มากจริง แต่ไม่มากเท่ามณฑลเมื และมิไม่มากกว่าในกรุงเทพฯ

ในที่นี้ขอบันทึกไว้ด้วยว่าเมืองพม่านั้น การสร้างเจดีย์ไม่เกี่ยวข้องกับ
เรื่องของวัด วัดกับเจดีย์สร้างกันเป็นคนละส่วน บางวัดไม่มองเห็นเจดีย์ก็มี

เป็นอันมาก เจริญของพม่าชอบสร้างไว้ตามเชิงเขา ตามหมู่บ้าน ตามทุ่งนา และป่าไม้ทั่วไป ส่วนเรื่องของวัดก็เช่นเดียวกัน วัดในเมืองพม่า มองดูข้างนอกไม่ค่อยมองเห็นเป็นวัด เห็นจะเป็นเพราะไม่มีเจดีย์สร้างค้ำอยู่ในวัด เข้าไปข้างใน จึงจะพอรู้ว่าวัด เรื่องเหล่านี้ เห็นจะเกี่ยวกับความสะอาดหรือแบบภายนอก ที่เรียกว่า ระเบียบลวงตา ซึ่งผู้วัดของไทยไม่ได้ แต่ส่วนข้างในวัดนั้น จะเป็นอย่างไร มีระเบียบการศึกษาและวินัยดีเลวอย่างไร เวลาอันสั้นไม่สามารถพูดอะไรชัดเจนได้

พระภิกษุสามเณรในพม่า มองเห็นตามถนนนอกวัด เห็นห่มผ้าลดไหล่กันทั้งหมด ไม่เคยเห็นพระรูปใดห่มคลุม นอกจากเวลาออกบิณฑบาต ได้เห็นพวกสามเณรเล็ก ๆ เล่นซุกซนอยู่ตามถนนและสนามหญ้าหลายแห่ง ส่วนพวกพระ ที่มีผู้เคยกล่าวกันว่า เทียวเตร่ดูมหรสพได้หรือเดินคู่ไปกับหญิงสาวได้นั้น เวลาเพียงเล็กน้อย ก็ไม่ทันจะได้เห็น นอกจากได้ยินเขาเล่า แต่ในข้อนี้จะต้องพิจารณาว่า ไม่ว่าพระในบ้านเมืองไหน ย่อมมีทั้งดี และไม่ดีด้วยกันทั้งหมด ผิดกันแต่ว่า คนไม่ดีเมื่อประกาศตัวเสียว่าไม่ดีโดยเปิดเผย บางทีอาจจะดีกว่าคนเลว ที่เอาความดีมาบังหน้าซ่อนความเลวของตนไว้ข้างหลัง ย่อมเป็นภัยมาก

เหล่านี้ คือภาพของอย่างกึ่ง และความรู้สึกเท่าที่เก็บเป็นภาพมาได้ภายในเวลาเล็กน้อยจะบันทึกอะไรลงอีก ก็เกรงจะเกินความรู้ เพราะไม่อยากจะตรัสรู้

เย็นวันนี้ ท่านสังฆมนตรี ไปดูการสอนธรรมะที่วัดพะยาจีได้ ซึ่งตกลงว่าจะนำพระมหาปาเหยงไปฝาก กลับถึงที่พักราว ๒ทุ่ม

วันที่ ๑๕ มิถุนายน

เช้าวันนี้ อากาศดีอยู่ประเดี๋ยวดีเดียว แล้วก็เลยไปตลอดวัน นักศึกษา
 ทุกรูปดูมีความสุขสนุกสนาน เว้นเสียแต่พระมหาโชดกรูปเดียว ที่มีอาการออก
 แอดอยู่เสมอ ถึงกับต้องระวังและให้น้ำยาอยู่เรื่อย ๆ วันนี้ ท่านสังฆมนตรี
 และคณะ ได้รับนิมนต์ฉันอาหารเพลที่ทำเนียบประธานาธิบดีคนใหม่ ท่าน
 ผู้นี้มีตำแหน่งสุดท้ายเป็นอธิบดีศาลฎีกา รับตำแหน่งประธานาธิบดีรองจาก
 ท่านอุส่วยได้ ประธานาธิบดีคนก่อน ทำเนียบประธานาธิบดีที่กล่าว เป็น
 ทำเนียบของผู้สำเร็จราชการอังกฤษมาแต่เดิม เป็นตึกกว้างใหญ่ในเนื้อที่
 ประมาณ ๒๐๐ ไร่

การอังกาสท่านสังฆมนตรีและคณะในทำเนียบประธานาธิบดีนี้ มี
 พระเถระชาวพม่ามาร่วมด้วยอีกจำนวน ๕ รูป ท่านประธานาธิบดีถวายภัตตาหาร
 ด้วยตนเอง และแสดงความตักตวงใจให้เป็นไทยท่านอันสูง จัดที่นั่งถวาย
 หน้าแท่นจำลองอันเป็นที่ออกขุนนางของพระมหากษัตริย์พม่า ซึ่งเป็นแท่น
 ตั้งแท่นองค์พระมหากษัตริย์ไว้ ท่านประธานาธิบดีเรียกมหาเทวี (เมีย) ลูก
 ชาย และญาติพี่น้องทั้งหลายมาหาท่านสังฆมนตรี นอกนั้น มีคณะผู้พิพากษา
 ชั้นสูงหลายคน มาร่วมการกุศลในวันนี้ด้วย

เสร็จจากกระทำกตกิจ ท่านสังฆมนตรีให้ศีล และสวดอนุโมทนา
 คาถาตามแบบที่ทำในราชสำนักไทย เสร็จแล้วแจกพระพุทธรูปจำลอง และ
 รูปปั้นนิยสถาน แก่บรรดาครอบครัวของท่านประธานาธิบดี และบรรดาคณะ
 ผู้พิพากษาตลอดข้าราชการผู้ใหญ่ที่ทำงานอยู่ในทำเนียบทุกคน

มีข้อคำนึงอยู่อย่างหนึ่ง ได้ทราบว่เมื่อท่านสังฆมนตรีเดินทางร่วมมากับพระเถระไทยอีก ๒ รูป และคณะทูตสันถวไมตรี เพื่อมอบพระไตรปิฎกแก่รัฐบาลพม่าเมื่อปีกลายนั้น ในทำเนียบแห่งเดียวกันนี้ รัฐบาลพม่าได้จัดพิธีรับพระไตรปิฎก แต่มิได้มีการอังกาสแต่ภิกษุ ส่วนครั้งนี้ท่านประธานาธิบดี นิมนต์ท่านสังฆมนตรี และคณะด้วยความเลื่อมใสเป็นส่วนตัว และมุ่งหมายในสัมพันธภาพทางพุทธศาสนาระหว่างชาติเป็นพิเศษกว่าคราวก่อน

เย็นวันนั้น ท่านสังฆมนตรีกับคณะ ไปเยี่ยมท่านอุปทูตไทยเป็นส่วนตัว ที่สถานเอกอัครราชทูต ท่านอุปทูตและภรรยา ต้อนรับอย่างกันเอง และสนทนากันเป็นส่วนตัว ดูเหมือนวันนั้น เป็นวันแรก ที่เราคนไทยเพิ่งจะได้พบปะพูดจากันเป็นส่วนตัว เพราะว่าทุกวันที่แล้วมา พม่ามานิมนต์เอาไปในที่ต่าง ๆ เสียจนไม่เวลาเหลือ

มีการสนทนอย่างกันเองของท่านอุปทูตกับท่านสังฆมนตรี บางตอนสมควรบันทึกเก็บไว้ในที่นี้

ท่านสังฆมนตรี ปราศถึงความมุ่งหมายการเดินทางมาพม่าครั้งนี้ ที่ไม่มีผู้ใหญ่ทางเมืองไทยเขาเห็นด้วย ซึ่งตัวอุปทูตเอง ก็เกิดความสงสัยว่าทำไม ทางเมืองไทยจึงคิดสั่นในการเรื่องการเมืองภายใน ที่เราไม่ควรละเลยพม่าไปเสีย เพราะอาจจะเป็นภัยแก่เราได้ง่าย ในฐานะที่มีแผ่นดินติดกัน อนึ่ง ความสัมพันธ์ในทางศาสนานี้ ย่อมเป็นสำคัญที่สุด จะหาความสัมพันธ์ใดอื่นมาเปรียบเทียบมิได้ และจะช่วยให้ความสัมพันธ์

ทางบ้านเมืองเป็นไปได้ด้วยดี พืชดำเนินการของผู้ใหญ่ในเมือง
ไทยคราวนี้ ท่านอุปทูตมีความเห็นเป็นเชิงว่า เหตุไฉนเราจึงมอง
เห็นลูกปืนซึ่งอยู่ในระยะไกล สำคัญกว่าหอกที่กำลังปักช่ออก
เราอยู่

เราเชื่อกันว่า การรับรองของพม่าคราวนี้ เป็นไปโดย
บริสุทธิ์ในนามแห่งพระศาสนา และเห็นว่าพม่าเลื่อมใสท่าน
สังฆมนตรีจริง ๆ หวังในความสัมพันธ์อย่างถาวรของเราแท้ ๆ
ภาพเหล่านี้ จึงพอจะเป็นที่เชื่อได้ว่า พม่ามุ่งล้างความผิดซึ่งมี
อยู่ต่อเราในหนหลัง และเราเชื่อกันต่อไปว่า หากการเมือง
ระหว่างไทยกับพม่าจะเป็นฉันใดต่อกันไปก็ดี เราหวังว่านักศึกษา
ที่เราได้นำมาฝากศึกษาไว้ในประเทศนี้ น่าจะเป็นประโยชน์แก่
ประเทศชาติในยามคับขันได้เป็นอันมาก ซึ่งผู้มีสายตาสั้นจะไม่
มองเห็นอนาคตอันมีภัยของชาติตั้งคั่งว่ามานี้เลย

ม.ล. ปีกทิพย์ ฆาลากุล อุปทูตไทย และภรรยา เเท่าที่สังเกตเห็น
รู้สึกเป็นนักการทูตชั้นดีคนหนึ่ง ในจำนวนนักการทูตที่เคยพบ ได้ใช้ความ
สุภาพของตนเข้ากับพม่าได้ดีทุกคน และเป็นผู้เข้าใจพม่าดี ว่าเราควรจะคบ
ค้ากับพม่าได้อย่างไร และเราควรจะทำอะไรให้แก่พม่าบ้าง ดังนี้

วันศุกร์ ๒๐ มิถุนายน

เช้าวันนี้ รู้แน่จากท่านสังฆมนตรี ว่าต้องกลับเมืองไทยพรุ่งนี้ จึง
ต้องใช้เวลารวบรวมสิ่งของที่สำคัญที่สุด เเท่าที่จะรวมได้ คือ เอกสารการทำ

สังคายนาครั้งที่ ๖ ของพม่า เอกสารเกี่ยวกับการศึกษาของประเทศนี้ และหนังสือประวัติศาสตร์หลายเล่ม ที่ต้องจัดหาซื้อ จึงขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่สมาคมพุทธศาสนสัมพันธ์ ชื่อ อู. ชันโจ เป็นคนหนุ่มอายุราว ๒๔ ปี พุทธภาษากอังกฤษและภาษาบาลีคล่องทั้งสองภาษา เขาพยายามส่งมาให้ราว ๙.๐๐ น. วันนั้น เป็นเอกสารปกหนึ่ง ซึ่งที่จริงไม่ครบ แต่ก็เป็นจำนวนมากเท่าที่เขาหาได้ และจะหาไม่ได้จากที่อื่น

วันนี้ สมาคมพรหมวิหาร ตั้งอยู่ที่ถนนโพรเม (Prome) ใกล้กับสถานเอกอัครราชทูตไทย นิมนต์ท่านสังฆมนตรีกับคณะไปฉันเพล เขาแจ้งว่าจะมีพระมหาเถระองค์สำคัญของประเทศพม่าหลายรูปมาร่วมด้วย

ครั้งแรก เมื่อได้ยินคำว่าพรหมวิหาร ก็เข้าใจว่า เป็นสมาคมพุทธศาสนิกแห่งหนึ่ง แต่ความเข้าใจนี้ผิดหมด เมื่อรถวิ่งส่งถึงหน้าตึกที่ทำการของสมาคม ซึ่งมีบริเวณเป็นที่กว้างขวางใหญ่และสะอาด ก็ได้พบผู้ที่ออกมาต้อนรับท่านสังฆมนตรีเป็นฝรั่ง ชาตอเมริกัน, เป็นพม่าชาวคริสเตียน และเป็นหญิงอเมริกัน กับคนสำคัญของกระทรวงการศาสนา พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับการสังคายนาครั้งที่ ๖ เกือบทั้งสิ้น นอกนั้น มีเจ้าหน้าที่กระทรวงโฆษณาการ และผู้แทนหนังสือพิมพ์อีกหลายฉบับ

เจ้าภาพ นิมนต์ท่านสังฆมนตรีนั่งในห้องรับแขกแบบตะวันตก มองดูภายนอกที่ตั้งสมาคมภายในบริเวณ และเครื่องประดับสถานที่ เห็นเป็นแบบตะวันตกทั้งหมด ทำให้ยิ่งสงสัยคำว่า “สมาคมพรหมวิหาร” ยิ่งขึ้น ครู่หนึ่งฝรั่งชาตอเมริกัน ซึ่งออกมาต้อนรับท่านสังฆมนตรีแต่แรกเข้ามาปราศรัย ถาพม์ได้ความว่าสมาคมนี้ คือ สมาคมขบวนการสร้างสรรค์ธรรม หรือ

ที่เรียกย่อ ๆ ว่า เอ็ม. อาร์. เอ. ที่เคยพบมาแล้วที่ประเทศไทย แต่พม่าเอามาเรียกเป็นภาษาบาลีว่า สมาคมพรหมวิหาร พังดูไพเราะเหมาะกว่าชื่อที่เรา มีอยู่ในเมืองไทย ได้กราบเรียนท่านสังฆมนตรีให้ทราบเรื่องของสมาคม เอ็ม. อาร์. เอ. แท่งนี้โดยย่อในวันนั้นแล้ว

ท่านสังฆมนตรี ปราศรัยแก่บรรดาเจ้าของถิ่นผู้มาต้อนรับ อยู่เป็นอันมาก ในขณะนั้นว่า มีความสนใจอย่างยิ่ง ที่ได้เข้ามา อยู่ในหมู่ของคนหลายชาติ หลายศาสนา มีทั้งพม่า ทั้งอเมริกัน ทั้งชาวพุทธ และชาวคริสต์ ผู้มีความมุ่งหวังความสุขและความเรียบร้อยแห่งศีลธรรมของโลกด้วยกันทั้งสิ้น โดยไม่จำกัดว่าผู้ใดเป็นศาสนิกเหล่าใด การไม่ถือเหล่า ไม่ถือวรรณะ ไม่ถือศาสนา มีสามัคคีมาร่วมกันได้เช่นนี้ เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ทุกคนมีความยินดี เห็นจะเป็นเพราะไม่คิดว่า ท่านสังฆมนตรีปราศรัยต่อเจ้าของบ้านด้วยวาตะอันไม่ได้มุ่งถึงวรรณะและศาสนาใด

ขณะนั้น นายอุ. จันทุน ผู้เป็นหัวหน้าสมาคมพุทธสัมพันธ์แห่งพม่า มากระซิบบอกว่า ท่านสังฆมนตรีพูดให้คนต่างชาติ ต่างศาสนามีความสนใจ ได้ทั่วถึงกันดังนี้ เป็นสิ่งที่น่าแปลกนัก

เท่าที่สืบได้ในระหว่างนั้น สมาคมพรหมวิหาร หรือ เอ็ม. อาร์. เอ. ของพม่า เป็นสาขาหนึ่งของสำนักงานใหญ่ที่ตั้งอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยชาวคริสเตียนกลุ่มหนึ่ง เมื่อราว ๒ ปีมาแล้ว มีเจ้าหน้าที่และสมาชิกของสมาคมนอกประเทศเดินทางผ่านมาเสมอ สมาคมได้ส่งเจ้าหน้าที่เดินทาง

ไปดูงาน และร่วมประชุมกับสมาชิกในต่างประเทศทุกคราวที่มีการประชุม
ขณะนี้ กำลังส่งผู้แทนไปประชุมในสหรัฐอเมริกา ณ เกาะแมคคินแน็ค ใน
มลรัฐมิชิแกน และจะเลยไปประชุมที่เมืองโคช อันเป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่
ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ด้วย

ฝรั่งอเมริกัน ที่กล่าวถึงข้างต้น ชื่อ ฟิลลิปส์ ฟอสเตอร์ กรีน เป็น
แพทยศาสตรมหาบัณฑิต และสมาชิกของสมาคมราชวิทยาลัยแห่งอังกฤษ
และเป็นแพทย์ประจำของคณะ เอ็ม. อาร์. เอ. ประจำประเทศพม่า เป็น
สมาชิกพิเศษของสมาคมพรหมวิหาร ได้เล่าให้ท่านสังฆมนตรีฟังว่าเคยอยู่
ในหน้ะเค้า ประเทศจีน เคยพาคนไข้มาเลเรีย ไปรักษาที่สหรัฐอเมริกา
และเคยเห็นความเมตตากรุณาของพระภิกษุพม่าในอเมริกา ที่เคยแสดงต่อศพ
ไม่มีญาติในประเทศนั้น ครั้งหนึ่ง ในโรงพยาบาลที่คาลิฟอร์เนีย ขณะที่
เขาพยาบาลคนไข้คนหนึ่งอยู่ หมดความสามารถ คนไข้ตายลง พระพม่ารูป
หนึ่ง ซึ่งจำพรรษาอยู่ในจังหวัดนั้น ทราบเรื่องเข้า ก็มาช่วยจัดแจงทำพิธีศพ
เขาว่า เกิดความเสื่อมใสในจริยาวัตรของพระภิกษุในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่
เวลานั้น

เมื่อมาทราบข่าวว่า ท่านสังฆมนตรีแห่งประเทศไทย กับคณะเดิน
ทางมา ก็ใคร่จะได้พบ พอดีสมาคมพรหมวิหารมีความต้องการองค์พระภิกษุ
สงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงถือโอกาสการเดินทางมาของท่านสังฆมนตรีคราวนี้
นิมนต์มาเป็นพิเศษตามความตั้งใจนั้น เพราะฉะนั้น การที่มีพระภิกษุสงฆ์
เข้ามาในสถานที่เช่นนี้ นับเป็นครั้งแรกของสมาคมพรหมวิหารในประเทศพม่า
ไม่เคยปรากฏว่ามีพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เข้าย่างเข้าไปสู่สถานที่
แห่งใดของสมาคมเช่นนี้ในโลกมาแต่ก่อนเลย

เมื่อเสร็จอาหารเพล ท่านหัวหน้าสมาคมพรหมวิหารซึ่งเป็นชาวพม่า
ผู้ต้อนรับแสดงความยินดี ที่ได้โอกาสถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ไทย
และพม่า ร่วมกันเป็นครั้งแรก กล่าวขอความร่วมมือในการเผยแผ่ธรรมตาม
หลักพรหมวิหารของสมาคมด้วย

จากนั้น มีพระเถระผู้ใหญ่ของพม่าอีก ๒ รูป พุฒต้อนรับ
ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรี มีข้อความนำเอาใจใส่อยู่มากตอนหนึ่ง คือ
ทุกท่านได้พูดถึงความสัมพันธ์ชั้นแรก ระหว่างไทยกับพม่าว่าได้
เริ่มต้นขึ้นแล้ว เพราะการเดินทางมาของท่านสังฆมนตรีคราวนี้
ท่านสังฆมนตรีกล่าวตอบแสดงความชื่นชม ที่ได้เห็นพุทธศาสนิก
ทุกหมู่เหล่าต่างมาประชุมกันได้ โดยมีได้รังเกียจแก่กัน และ
แสดงเมตตาธรรมที่ศาสนิกทุกเหล่าควรมีต่อกัน เพื่อความจำเริญ
ของหมู่คน

ออกจากสมาคม เอ็ม. อาร์. เอ. นาย อู. จันทุน นายกสมาคมพุทธ
ศาสนสัมพันธ์แห่งประเทศไทย นิมนต์ท่านสังฆมนตรีไปบ้านเป็นครั้งสุดท้าย
คราวนี้ เขาแสดงความดีใจเป็นส่วนตัว ได้แจ้งความจริงอันหนึ่งว่า

เมื่อเขาได้ไปประชุมพุทธศาสนาระหว่างชาติที่เมืองฮิโรซากิ
ในประเทศญี่ปุ่น เมื่อราวต้นเดือนพฤษภาคมที่แล้ว เขาได้ขอความ
ร่วมมือจากพุทธศาสนิกชนที่นั่นให้ช่วยเหลือในการทำสังคายนาครั้งที่ ๖
ก็ได้รับความร่วมมือเป็นอันดีจากญี่ปุ่น ผ่านมาประเทศไทย
คราวที่แล้ว ราวต้นเดือนมิถุนายน ก็ได้ไปเฝ้าพระเถระผู้ใหญ่ทุก

รูป ในจำนวนนั้นเขาแจ้งว่า ได้ไปเฝ้าสมเด็จพระสังฆราชที่วัดบวรฯ และสมเด็จพระสังฆนายกที่วัดเบญจมบพิตร ท่านทั้งสองแสดงความไม่เข้าใจว่า พม่าจะทำสังคายนาครั้งที่ ๖ ไปได้ในรูปใด และไม่แสดงอาการยินดีไปร่วมมือด้วย จึงรู้สึกเสียใจเป็นอันมาก เพราะนึกไม่ถึงว่าจะได้พบเหตุการณ์เช่นนั้น

เมื่อเขาผ่านไปเขมร ก็ได้พบเหตุการณ์ที่น่าเศร้าดังกล่าวนั้น พระมหาเถระทุกรูปในเมืองเขมร ต่างได้รับรองให้ความร่วมมืออย่างดี จนกระทั่งกลับมาถึงพม่า

ท่านสังฆมนตรีได้บอกให้เขาทราบว่า เหตุการณ์ที่ประสบมาในเมืองไทยเช่นนั้น เห็นจะไม่หมายความว่าสมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระสังฆนายกไม่ยินดีด้วย แต่เห็นจะเป็นเพราะท่านยังไม่เข้าใจความมุ่งหมายดี หากได้มีโอกาสแจ้งให้ท่านทราบอย่างถี่ถ้วนแล้ว เชื่อว่าท่านทั้งสองจะเข้าใจดี และยินดีร่วมมือ

สุดท้ายการสนทนากับท่านผู้นี้ เขาแจ้งว่าในพรรษานี้ ทางกระทรวงการศาสนาได้ขอเชิญพุทธศาสนิกชนคนสำคัญที่เป็นภุชงค์ต่างประเทศ สองหรือสามคนออกไปพม่า เพื่อศึกษาและดูงานเริ่มสังคายนา พอออกพรรษา ก็จะขออนุญาตพระเถระผู้ใหญ่ของไทย เดินทางไปด้วยความประสงค์เช่นเดียวกันเสียครั้งหนึ่งก่อน แล้วจึงจะขอความร่วมมืออย่างใกล้ชิดในภายหลัง เขาขอความเห็นและคำแนะนำจากท่านสังฆมนตรีในกิจการสังคายนาที่จะกระทำ และขอร้องท่านสังฆมนตรีเป็นหลักยึดสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศไทยกับพม่าครั้งนี้ด้วย

ราว ๑๕.๐๐ น. เจ้าภาพจัดพาหนะถวายท่านเจ้าคุณสังฆมนตรี พร้อม
ทั้งคณะเดินทางชมประเทศพม่าทางลำน้ำ จากแม่น้ำหน้าเมืองย่างกุ้งขึ้นไปทาง
เหนือถึงสิริเยม อันเป็นเมืองกลันนัม

ท่าเมืองย่างกุ้ง เป็นท่าเรือใหญ่ แต่ไม่เท่าท่าเรือคลองเตย มีเรือ
สินค้าขนาดใหญ่จากต่างประเทศเข้าจอดได้ถึงที่ เพราะอาศัยทางเข้าสู่ปากอ่าว
มะตะบันเป็นทางน้ำลึก มิได้เป็นทางสันดอนเหมือนอ่าวสยาม เรือจึงเข้า
ปากอ่าวได้ทุกขนาดและทุกเวลา เมื่อสงครามคราวที่แล้ว ท่าเรือเมืองย่างกุ้ง
ถูกสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดเสียหายมาก เห็นยังกำลังซ่อมแซมกันอยู่ใกล้จะเสร็จ
และกำลังขยายความยาวของเขื่อนท่าและโรงสินค้าประจำท่าเรือออกไปอีกมาก

แม่น้ำหน้าเมืองย่างกุ้งนั้น ชื่อว่า แม่น้ำย่างกุ้ง เป็นสายหนึ่งของ
แม่น้ำอิรวดี มีขนาดกว้างราวสองเท่าครึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา แต่รู้สึกเห็นชุ่ม
เป็นดมอยู่เสมอ สู้แม่น้ำเจ้าพระยา (เวลานั้น) ไม่ได้ ที่ท่าเรือและตามลำ
แม่น้ำ มีเรือนดิว์รับส่งคนโดยสารตั้งแต่ย่างกุ้งลงไปได้ และมีเรือนดิว์
โดยสารของบริษัท โธมาส คูก (Thomas Cook) จากเมืองย่างกุ้งไปจนออกอ่าว
แล้วเรือลงไปถึงบีนังและอินเดีย ส่วนทางเหนือเรือวิ่งผ่านพุกามขึ้นไปจนถึง
มัณฑเล นอกนั้นเรือในลำน้ำใช้เรือจ้างเล็ก ๆ รับส่งคนข้ามฟาก เป็นเรือ
หัวท้ายแหลม ผู้แจวยืนกลางลำ ถือแจวสองแจวทั้งซ้ายขวา คนแจวโดยมาก
เป็นแขก เขาเล่าว่าเป็นแบบเดียวกับเรือจ้างในอินเดีย ซึ่งเราเอง (ขณะนั้น)
ยังไม่เคยเห็น

การที่แม่น้ำหน้าเมืองย่างกุ้งเป็นแม่น้ำชุ่มดมอยู่ เห็นจะเป็นเพราะ
บริเวณตรงนี้เป็นที่ลาดต่ำ บ้านเมืองเป็นพื้นดินราบ และเป็นที่ออกอ่าว ย่อม

มีกระแสน้ำพัดโคลนตมมารบกวนอยู่เสมอ เมื่อมองดูฝั่งตรงข้ามคิดจะเทียบให้เป็นร่นบุรีกับกรุงเทพ ฯ ก็ยังเทียบกันไม่ได้ เพราะฝั่งร่นบุรีของพม่าเป็นที่ว่างโดยมาก มีบ้านเรือนเป็นแห่ง ๆ เหมือนกับจังหวัดนนทบุรี หรือจังหวัดปทุมธานีของเรา (เวลานั้น)

เรือที่เขาจัดมาให้นั่งดูลำน้ำ เป็นเรือยนต์ขนาดกลาง เป็นเรือลากซุงหรือเรือประภาคาร สามารถแล่นออกทะเลได้ ขณะเรือแล่นไปทางเหนือเห็นแม่น้ำย่างกุ้งแยกออกเป็นหลายแคว ทางหนึ่งแยกออกไปซ้าย ว่าไปทางหงสาวดี ทางหนึ่งไปทางอ่าวมะตะบันออกมหาสมุทรอินเดีย อีกทางหนึ่งไปเมืองพะโค บนฝั่งซ้ายมือ เห็นป้อมปืนตั้งอยู่เป็นระยะ ทางขวามือเป็นเมืองกลันนัมมัน คือเมืองสิเรียม เห็นถึงนัมมันใหญ่ตั้งอยู่หลายถึง กล่าวว่าเป็นที่รับนัมมันซึ่งไหลมาจากทางเหนือ บริษัทนัมมันของอังกฤษแต่เดิมมา กลันนัมมันทางเหนือนี้ ต่อต่อยาวให้มาลงที่เมืองสิเรียม

ระหว่างทางไปสิเรียม และทางกลับ พวกหนังสือพิมพ์และข้าราชการกองแถลงข่าวของกรมโฆษณาการ ทำตัวเป็นผู้นำทางอย่างดีตลอด

ตอนหนึ่งท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีชวนสนทนา ถามเขาว่าตั้งแต่บ้านเมืองได้เอกราชปกครองกันเองมาแล้ว ทุกอย่างเรียบร้อยดีอยู่หรือ หรือมีขลุกขลักขัดขวางอย่างไรบ้าง

ผู้แทนหนังสือพิมพ์ตอบว่า ทุกอย่างปกครองกันมาได้เรียบร้อยแต่เป็นที่น่าเสียใจอย่างเดียวคือเรื่องกบฏกะเหรี่ยง และคอมมิวนิสต์ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศยังทำให้เดือดร้อน ต้องปราบปราม เสบเลือดเนื้ออยู่เสมอ ถ้าหากไม่มี

เรื่องกบฏนั้นเรื่องเดียวแล้ว พม่าจะมีความสุขมาก เพราะ
อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร และแร่ธาตุทุกอย่าง

เมื่อตอบเช่นนั้นแล้ว เขาลามท่านสังฆมนตรีว่าเขาควรจะ
ปฏิบัติต่อไปอย่างไรเหตุการณ์จึงจะเรียบร้อยได้ ท่านสังฆมนตรี
แนะนำว่า ด้วยเหตุที่พม่าเป็นเมืองพระ คนทั้งหลายนับถือ
พระพุทธศาสนา และมีความเคารพยำเกรงพระเถระผู้ใหญ่อยู่
เป็นอันมาก จึงควรที่รัฐบาลจะนิมนต์พระมหาเถระผู้ใหญ่มา
เทศนาสั่งสอนแล้วส่งโอวาทไปให้คนร้ายเหล่านั้นให้เข้าใจถูก ให้
เห็นแก่ความสุขและความก้าวหน้าของบ้านเมืองเป็นใหญ่ แต่การ
จะเลือกเอาพระรูปใดเป็นผู้สั่งสอน จะต้องค้นหาพระมหาเถระ
ที่มีได้เกี่ยวข้องกับการเมือง มิได้อยู่ในฝักฝ่ายของใคร

ท่านสังฆมนตรีย้ำในที่สุดว่า การจะปราบปรามคนร้าย
เพื่อความสงบทั้งนี้ トラบเท่าที่ยังขึ้นใช้อาวุธโดยมิได้เอาธรรมะ
คือ เมตตาธรรมเข้าช่วยก็จะไม่มีทางสำเร็จได้เลย

เมื่อท่านสังฆมนตรีได้แสดงความห่วงใยไปถึงเยาวชนรุ่นใหม่ ๆ ผู้จะ
พาชาติไปสู่ความพินาศ เพราะหลงวิทยาศาสตร์ด้วยการให้หลังแก่พระธรรม
และมักจะพากันทำลายขนบธรรมเนียมที่ดีของชาติเสีย ผู้แทนหนังสือพิมพ์
พม่า รับความจริงในข้อนี้ และกล่าวว่ารัฐบาลพม่าได้ห่วงใยอยู่ แต่ก็ได้
พยายามขอให้พระภิกษุสงฆ์ช่วยเหลือเผยแพร่ธรรมเข้าไปในโรงเรียน และ
ตามกลุ่มเยาวชนทั้งหมด จึงหวังว่าเยาวชนเหล่านั้น จะไม่พาตัว ชาติ ไปสู่
ความล่มจม

สุดท้ายเมื่อเรือใกล้จะถึงฝั่งตอนกลับ ก่อนเราจะแยกทางกัน พวกหนังสือพิมพ์ได้ขอโอวาทครั้งสุดท้ายจากเจ้าคุณสังฆมนตรี เพื่อเอาไปตีพิมพ์ เผยแพร่แก่ชาวพม่าทั้งหลาย ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีได้ยกพุทธภาษิตบทหนึ่ง คือ อสาลุ สาธุนา ชินะ อธิบายให้ทุกคนเห็นว่า เราทั้งหลายไม่ควร มุ่งร้ายประหัดประหารกัน ควรหันหน้าเข้าหากัน ขอให้ฝ่ายหนึ่งจง เอาชนะความไม่ดีของอีกฝ่ายหนึ่งด้วยความดีของตน อย่างนำความ ไม่ดีมาต่อต้านกับความไม่ดี

เรากลับถึงฝั่งเวลา ๑๖.๔๕ น. พอดีฝนตก ต้องรออยู่ที่โรงภาษีจน ฝนหาย เจ้าคุณสังฆมนตรีกับคณะเลยไปเยี่ยมท่านอู่อ่วยได้ อดีตประธานาธิบดีพม่า ขณะนี้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้เคยเลื่อมใสชอบพอกับท่านสังฆมนตรีมาแต่ก่อน การไปเยี่ยมอดีตประธานาธิบดี เย็นวันนั้น ม.ล. ปีกทิพย์ มาลากุล อุปทูตไทย เป็นผู้นำ

ท่านอู่อ่วยได้ เป็นชาวเมืองยองห้วย ในแคว้นฉาน อายุราว ๖๐ ปี มหาเทวียั้งสาว มีลูกเรียงกันเป็นดับถึง ๗ คน คนโตเป็นสาวเพิ่งกลับจาก ประเทศอังกฤษ คนเล็ก ๆ เป็นผู้ชายทั้งนั้น กำลังเรียนอยู่ที่อินเดียและ ประเทศต่าง ๆ ระหว่างนั้นพ่อเรียกกลับมาบ้าน เพราะโรงเรียนปิดเทอม จึงดู พร้อมเรียงกันเป็นครอบครัวใหญ่

ท่านอดีตประธานาธิบดีเรียนแต่ท่านสังฆมนตรีว่า วันนี้มีความดีใจ มาก ๒ อย่างคือ ดีใจว่าลูกมาอยู่พร้อมหน้าอย่างหนึ่ง และดีใจว่าท่านสังฆมนตรีได้กรุณามาเยี่ยมคนทุกคนในครอบครัวอีกอย่างหนึ่ง การสนทนาเป็นไป อย่างฐานคนคุ้นเคย ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีบอกฝากพระภิกษุสามเณรที่นำมา

ศึกษา ท่านอดีตประธานาธิบดีรับรองเป็นอุปัฐจากตลอดเวลาที่ภิกษุสามเณร
ของเรากำลังศึกษาอยู่

ท่านสังฆมนตรีได้มอบทัพพีมุก ๑ ด้าม ให้ท่านอดีตประธานาธิบดี
ไว้เป็นที่ระลึก พร้อมกับรูปมหาเวสสันดรชาดก และ แจกจ่ายรูปพระแก้ว
มรกตจำลอง ให้แก่มหาเทวีและลูก ๆ ของท่านอดีตประธานาธิบดีทุกคน

กลับจากบ้านอดีตประธานาธิบดี พอถึงที่พัก พบพวกคนไทยในย่างกุ้ง
ทั้งข้าราชการและพ่อค้า มานมัสการท่านเจ้าคุณสังฆมนตรีกันเต็มที่พัก ทุกคน
แสดงความรัก ออกปากปวารณาถวายของสิ่งต่าง ๆ ที่ท่านเจ้าคุณสังฆมนตรี
มีความประสงค์ เป็นการแสดงออกซึ่งความเลื่อมใสอย่างยิ่ง ที่ได้มีโอกาส
พบพระไทยในถิ่นประเทศไกลยามจากบ้านเกิดเมืองนอนมา

วันที่ ๒๑ มิถุนายน

วันนี้ เป็นวันสุดท้ายแห่งการพักอยู่ในประเทศพม่า ตอนเช้า ท่าน
อุวิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการศาสนา นิมนต์ฉันอาหารเช้าที่บ้าน

บ้านของท่านอุวิน ตั้งอยู่ที่ถนนอะไรจำไม่ได้ แต่บริเวณที่รถผ่านเข้าไป
ไป สังเกตเห็นว่า พม่าได้จัดสร้างบ้านรัฐมนตรีให้อยู่ในกลุ่มเดียวกันทั้งหมด
รวมทั้งบ้านนายกรัฐมนตรีด้วย อุวินผู้นี้เคยดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตพม่า
ประจำอินเดียมา ๓ ปี ได้เล่าให้ฟังว่า เคยชอบพอกับนายถนัด คอมันตร์
อุปทูตไทยประจำอินเดียในครั้งนั้น เมื่อกลับมาแล้วรับตำแหน่งรัฐมนตรี
กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการศาสนา ขณะนี้
ต้องทำหน้าที่หนักเกี่ยวกับศาสนา และการสอนตามโรงเรียนและมหาวิทยาลัย
ต่าง ๆ จึงรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการศาสนาแต่ตำแหน่งเดียว

อุวิน เล่าถึงกิจการกระทรวงการศาสนาให้ท่านสังฆมนตรีฟังตอนหนึ่งว่า กระทรวงได้บรรจุหลักสูตรธรรมะลงในมหาวิทยาลัย และแต่งเรื่องพุทธประวัติใหม่ให้นักเรียนมหาวิทยาลัยได้ศึกษา หนังสือเหล่านี้ ส่วนมากเป็นนิพนธ์ของพระเถระผู้ใหญ่ที่นิพนธ์ไว้แต่ก่อนทั้งสิ้น

อนึ่งเพื่อช่วยส่งเสริมศีลธรรม กระทรวงการศาสนาได้จัดให้มีการอบรมคนต้องโทษในเรือนจำ มีกำหนดให้นักโทษสอบไล่ธรรมะปีละครั้ง ทั้งภาคปฏิบัติและการศึกษา ผู้ใดสอบไล่ธรรมะได้คะแนนดีจะได้ลดโทษลงมาเป็นลำดับ ภายหลังสนทนา ท่านรัฐมนตรีได้จัดแบบเรียนธรรมะในมหาวิทยาลัย และหลักสูตรต่าง ๆ ที่จำเป็น มอบถวายท่านเจ้าคุณสังฆมนตรี และฝากมาให้เป็นสมบัติของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย

ออกจากบ้านรัฐมนตรีว่าการศาสนาแล้ว เลยไปวัดอัมพวันาราม อันเป็นวัดกำหนดให้เป็นที่พักศึกษาของสามเณรสาว่อีกครั้งหนึ่ง ท่านสังฆมนตรีใช้เวลาว่างปราศรยารำอาพระมหาเถระทุกท่าน และเที่ยวชมบริเวณวัดจนทั่ว

มีเรื่องควรบันทึก เกี่ยวกับวัดของพม่าไว้ในที่นี้ด้วย คือ ภายในบริเวณของอาวาสแห่งหนึ่ง ๆ นั้น มิได้ปกครองกันโดยสามัคคีในขอบเขตอันเดียวกัน ดูเหมือนจะแบ่งออกเป็นคณะ ปกครองกันเป็นอิสระแต่ละคณะของตน การขบขัน การศึกษา และผลประโยชน์ก็แยกออกจากกัน ตัวอย่างอันนี้เห็นได้จากการที่เข้าไปเที่ยวในคณะแห่งหนึ่ง พระภิกษุสามเณรในคณะนั้นพูดภาษาอังกฤษหมดทั้งคณะ บางคณะพูดภาษาบาลีทั้งหมด ลองถามหัวหน้าคณะหนึ่งว่า ใครเป็นหัวหน้าอีกคณะหนึ่ง ก็ไม่มีความรู้จะตอบได้ ต่างคน ต่างอยู่ ต่างศึกษา แต่หากอยู่ในขอบเขตอาวาสเดียวกัน ดังนั้น

จึงเห็นได้ทันทีว่า ที่เรียกว่า พระมหาเถระ ในอวาสไดอวาสหนึ่งนั้น เป็นมหาเถระของประชาชนข้างนอก หาใช่มหาเถระผู้มีสิทธิปกครองพระภิกษุ ในคณะอื่น ๆ ด้วยไม่

ภายในบริเวณวัด หรือที่เรียกว่าอุปัจาร วัดแห่งหนึ่งมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า ๕๐ ถึง ๘๐ ไร่ อุปัจารทั่วไป ไม่เป็นสถานที่ ๆ เป็นระเบียบ ดูเหมือนต่างคณะต่างก่อสร้างกันตามความพอใจ ถนนหนทางในอุปัจารยังเป็นหลุมเป็นบ่อเป็นโคลนตม บางแห่งเป็นตรอกเป็นซอก ไม่น่าดู ภายในอุปัจารเหล่านี้ แม้สกุปรกเลอะเทอะเพียงใด ก็มีธรรมเนียมห้ามมิให้ผู้ใดสวมรองเท้า แม้แต่ต้องเป็นอันขาด

บริเวณเบื้องหน้าวัดอัมพวันาราม เป็นที่ตั้งของสมาคมพุทธศาสนา ระหว่างชาติ พระภิกษุผู้ทรงคุณความรู้คนหนึ่ง ตั้งขึ้นเมื่อ ๓ ปีมาแล้ว ร่วมมือกับสังฆสมาคมแห่งพม่า สมาคมพุทธศาสนา ระหว่างชาติ กำลังดำเนินงานเพื่อพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิดอันหนึ่ง คือ จัดตั้งพุทธวิทยาลัย (Buddhist College) ภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนา พุทธวิทยาลัยนี้มีหลักสูตรเรียน ๖ ปี ให้ปริญญาเป็นบัณฑิต และมหาบัณฑิต ตามลำดับ ผู้ใดสอบไล่ได้ในลำดับสูงสุด ทางวิทยาลัยจัดส่งออกเผยแผ่พุทธศาสนานอกประเทศ

เมื่อออกจากสมาคมแห่งนี้ พอถึงเวลาเพล ท่านสังฆมนตรีและคณะรับมณฑลจันท์อาหารที่สถานเอกอัครราชทูตไทย พร้อมด้วยมหาเถระพม่าอีก ๓ รูป ซึ่งเป็นเจ้าอวาสที่ภิกษุสามเณรของเราจะเข้าไปอาศัยศึกษาอยู่ ท่านสังฆมนตรีจันท์อาหารได้มากพลนี้ เพราะตลอดเวลา ๗ วัน วันนี้เป็นวันแรกที่ได้จันท์อาหารไทย อุปทูต คุณหญิง ภรรยา และเพื่อนคนไทยทุกคนที่นี้

พร้อมใจกันอัญสาสพระภิกษุสงฆ์ด้วยความเลื่อมใสที่สุด เสร็จภักตกิจท่าน
สังฆมนตรีอนุโมทนา และทำน้ำพุทมนต์ ประพรมให้ทั่วทุกแห่งภายใน
สถานเอกอัครราชทูต นับเป็นสิริมงคลครั้งแรกที่สถานเอกอัครราชทูตไทยใน
พม่าได้รับ

ออกจากสถานเอกอัครราชทูตกลับที่พัก จัดของลงหีบห่อ พอดีเสร็จ
ถึงเวลาเครื่องบินออก เจ้าภาพและสถานเอกอัครราชทูตไทย ร่วมมือกันจัด
ส่งถึงสนามบินมองคลาดอน เพื่อน ๆ และผู้นับถือตามมาส่งทุกคน เครื่องบิน
ออกเวลา ๑๖.๓๐ น. อากาศดีตลอด ถึงสนามบินดอนเมืองเวลา ๑๙.๑๕ น.
โดยสวัสดิภาพ

การที่ท่านสังฆมนตรีเดินทางไปพม่าคราวนี้ ไม่เป็นที่พอใจ
ของชนกลุ่มน้อยของบ้านเมืองและของพระมหากษัตริย์บางรูปเพียงไร
นั้น ย่อมเป็นที่รู้กันอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วไป แต่ท่านสังฆมนตรี
มิได้คำนึงถึงอุปสรรคทั้งหลาย ได้มุ่งหน้าปฏิบัติกิจที่เห็นว่าถูกต้องกว่า
ควร เพื่อกาลเบื้องหน้าแห่งประเทศชาติ และพระศาสนา ไปโดย
เรียบร้อยแล้ว

ระหว่างที่พักอยู่ในประเทศพม่าเพียง ๗ วัน คณะของท่านสังฆมนตรี
มีผู้ต้อนรับขับสู้อย่างดีทุกวัน และทุกแห่ง คาดว่าเป็นการต้อนรับด้วยความ
บริสุทธิ์และเป็นธรรม คณะหนังสือพิมพ์ทำข่าวออกทุกวัน กรมการโฆษณา
ออกข่าวเป็นภาษาอังกฤษและภาษาพม่าทุกคืน

เอกสารต่าง ๆ ที่กองการโฆษณาทำไว้ และบันทึกหนังสือพิมพ์ลงว่าเกี่ยวกับการเดินทางไปประเทศพม่าของท่านสังฆมนตรีมืออย่างไร ตลอดจนเอกสารประกอบเกี่ยวกับบันทึกนั้นอย่างไร ผู้ทำบันทึกนี้ได้เขียนว่าเท่าที่ควร เมื่อเดินทางกลับมาแล้ว ลงพิมพ์ไปแล้วอย่างไร ขอบันทึกเสนอถวายเป็นส่วนตัวอีกครั้งหนึ่ง. ▲

เลขที่บันทึก ๑๐๐๑๐๔

